ÇINARALTI

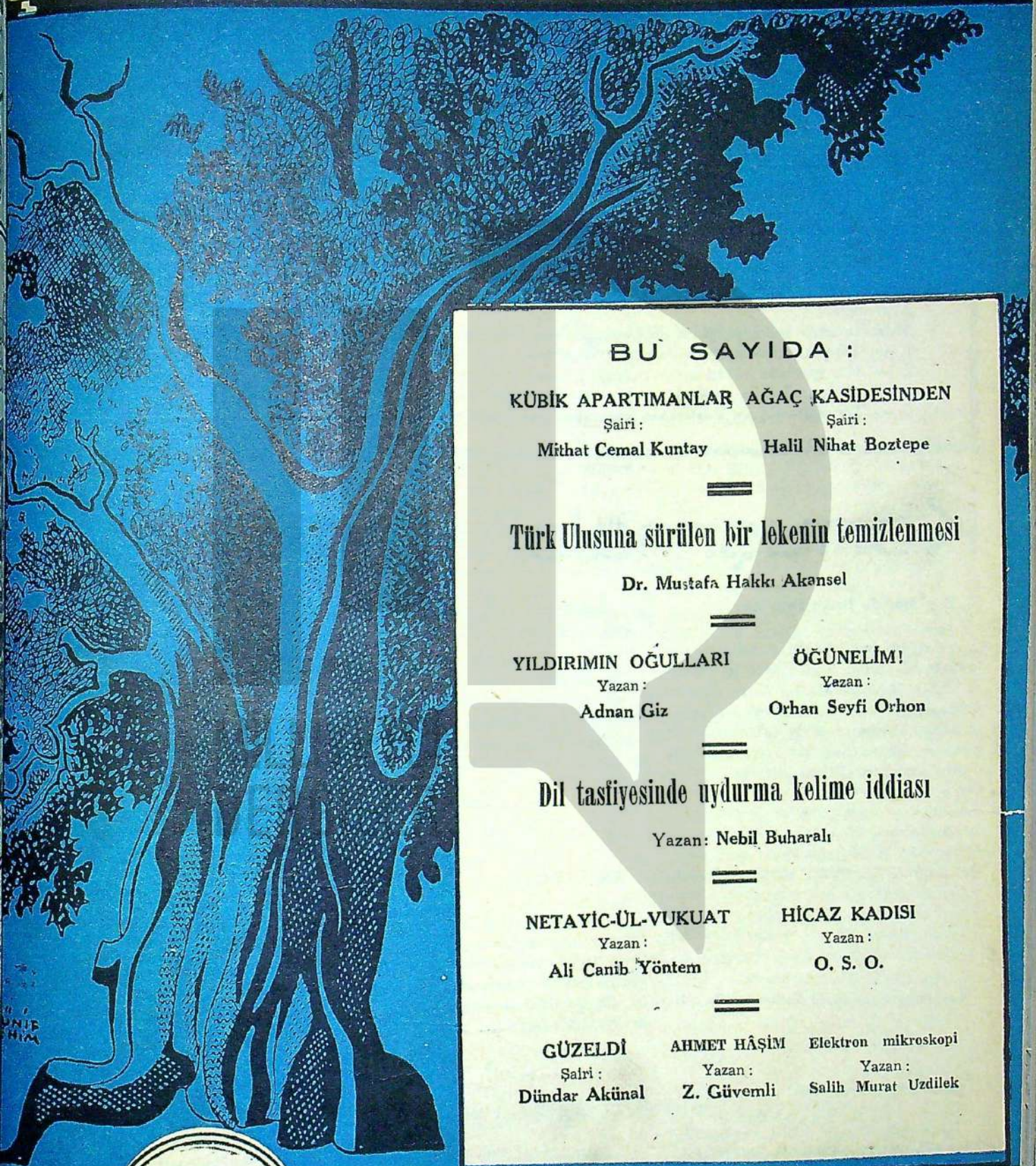

BU SAYIDA :

KÜBİK APARTIMANLAR
Şairi :
Mithat Cemal Kuntay

AĞAÇ KASİDESİNDEN
Şairi :
Halil Nihat Boztepe

Türk Ulusuna sürülen bir lekenin temizlenmesi
Dr. Mustafa Hakkı Akansel

YILDIRIMIN OĞULLARI
Yazan :
Adnan Giz

ÖĞÜNELİM!
Yazan :
Orhan Seyfi Orhon

Dil tasfiyesinde uydurma kelime iddiası
Yazan: Nebil Buharalı

NETAYİC-ÜL-VUKUAT
Yazan :
Ali Canib Yöntem

HİCAZ KADISI
Yazan :
O. S. O.

GÜZELDİ
Şairi :
Dündar Akünal

AHMET HÂŞİM
Yazan :
Z. Güvemli

Elektron mikroskopi
Yazan :
Salih Murat Uzdilek

Sayı : 91
Kuruş : 15

HAFTALIK
FİKİR VE SANAT

Yaylâ Türküsü

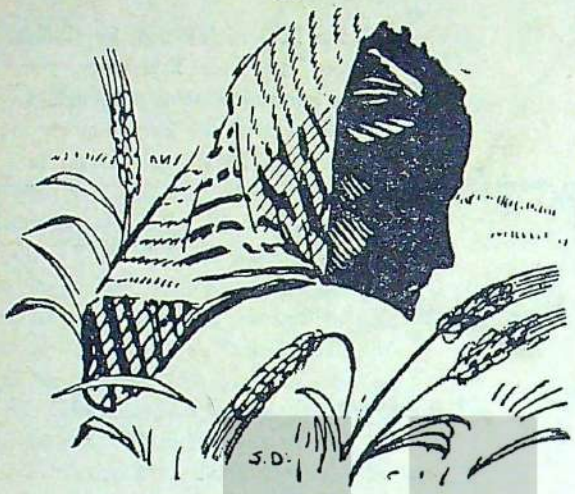

FİATI : 50 KURUŞ

En ince, en sanatkâr, en hassas kadın şairimiz Halide Nusret Zorlutuna'nın en güzel şiirlerini bir araya toplayan bu çok güzel şiir mecmuası (Çınaraltı) Yayınının dördüncü kitabı olarak

Yeni Çıktı.

Umumî satış yeri: İstanbul Ankara caddesi No. 47 Çınaraltı idarehanesi

DEVA

KAŞELERİ

Baş, diş, nezle, grip, romatizma

Ve bütün ağrıları derhal keser

Sıhhiye Vekâletinin ruhsatını haizdir. İcabında günde 3 kaşe alınabilir.

7 TEMMUZ

Deniz mevsimi başlıyor. Plâjda, güneş banyosundan sonra denize girmek, neşeyle dans etmek, ve rahat bir uyku uyumak için bir

Millî Piyango

bileti almalısınız. Bir mevsimin bütün sevinci bu biletlerin içindedir.

Basıldığı yer: Cumhuriyet Matbaası — İstanbul

Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Orhan Seyfi Orhon

PARTİ KURULTAYINDA

Başvekilimizin Nutku

Sayın Başvekilimiz Şükrü Saraçoğlu Cümhuriyet Halk Partisinin 6 ncı Büyük Kurultayı kapanırken iç ve d siyasetimizi büyük bir vuzuh ile anlatan çok önemli bir nutuk irat etti. Bu güzel nutuk 4 büyük esasa dayanar sona eriyor. (Çınaraltı) Türk gençlerinin her zaman hatırlaması gereken bu sözleri en samimî bir inançla okurları tekrarlıyor :

Arkadaşlar;

Sözlerim sona ererken bütün dünyanın şu dört hakikati bir kere daha duyması lâzımdır :

1 — Türküz, Türkçüyüz ve her gün biraz daha Türkçü olacağız.

2 — Her işimizde hâkim bir ruh olacak: Terakki ve medeniyet.

3 — Türk milletinin irade kaynağı olan Ebedî Şef Atatürk aramızda yaşıyor ve daima da yaşıyacaktır.

4 — Devletimizin ve Partimizin başı Millî Şef İnönü bütün varlığımızın hem başı hem de kalbidir.

Konuşmalar

Bay Mustafa Besim Demirak :

— (Bahtı kara) redifli şiirinizde nazım kusuru yok. Fakat bu şiir yeni ve orijinal de değil. (Bahtı kara) bir nevi argodur. Ciddî bir manzumede bu tâbiri kullanmamalısınız. Gene aynı şiirde (akıntıya kapılmak) da böyle. (Esen bir aşk tufanı) da doğru sayılmaz. (Tufan) suların kabarıp her tarafı kaplamasına deniyor. (Tufan) esmez, fırtına eser. (Ağlamak istiyorum) gibi şiirinizde çok tekrar edilmiş hisler ve tâbirler var. Bir defa bu kafiye güzel değil. Çünkü ağlamaktan sonra bağlamak, kamak, çağlamak geleceğini şiirinizi okuyan anlıyorum. Güzel kafiye, sürprizli değildir. Ahmet Hâşim, yarım kalmış bir şiirinde bakınız, bunu nasıl yapıyor :

..... bir hamak,
Koynunda mavi gözlü Zelihayı sallamak

Bayan Rezzan Sermest :

— Soyadınız, galiba, sahici soyadınız değil. Eski şairlerde olduğu gibi edebiyata mahsus bir isim. Buna eskiler mahlâs derlerdi. Şimdi mahlâs kullanmak modası geçmiştir, bunu kullanmayın. Şiirinizin bazı dizelerinde hece sayıları birbirine uymuyor. Manzumenizi 11 lik vezinle yazmak istediğinize göre bu bir vezin hatası sayılır.

(Bana ne) redifi eski ilâhilerimizi hatırlatıyor. Galiba, (Nesimi) nin buna benzer bir ilâhisi vardır. Eski şairlerden ilham alabilirsiniz. Fakat tasavvufî bir tarzda yazılmış şiirlerin kelimelerini ve tâbirlerini, mistik duyguları anlatan manzumelerde kullanmalı!

Bay K. Omay :

— (Girit) isimli şiirinizde anlatmak istediğiniz duygular, fikirler, teessürler güzel. Fakat bunları vezin kalıbı ve nazım şekli içine sokmakta mümareseniz henüz tam değil. Bir de (bâdi sâba) gibi eskimiş tâbirleri hiç kullanmayın!

Bay Selâhaddin Çankaya :

— Sizin şiirlerinizde mahallî renk, memleket havası, halk şiirlerinin lirizmi var. İleride çok güzel manzumeler yazacaksınız. Sanat tarafını biraz daha kuvvetlendirmelisiniz. Kelimeleri yerlerinde kullanmak lâzım. Halk şiirinden aldığınız şeylerle yeni terkip yapmağa çalışmalısınız. Yoksa sö onları tekrar etmek kâfi değil. Duyguları ifade eden en güzel şekli bulmalısınız. Mesela :

«Vur davulcu, davul sesin olayım,
Çal zurnayı, hoş nefesin olayım»

Beytinde (davul sesin olayım) demek ne söylemek istediğiniz seziliyor. Fakat bu kuvvetle, vuzuh ile anlatabilmiş değilsiniz. (Haydi efem) manzumesinde mevzu tekrarlanmıştır.

Efem sana cepken kıyak kaçıyor

mısraında kıyak kaçmak (argo) dediğiniz kelimenbeyi tâbirlerindendir; kullanmayın. (Rengini açıyor) yerine (rengin açıyor) demeğe lüzum yok, bu tarz eskimiştir.

Davul zurna çalar, zafer ünündür:
Vur efem dizini bayram günündür.

beyti güzel. Fakat birinci mısrada bir zaafı var. (Emmim oğluna) isimli manzumenizdeki (Emmim oğlu) mahallî tâbir İstanbul şivesine uymuyor. Bundan başka tâbir, meddah hikâyelerinde halk şivesini taklit için kullanılır; ciddî manzumeye yakışmıyor.

Tekrar ediyorum : Sizde güzel şiir yazmak kabiliyeti var. Bunu geliştirmeğe gayret edin.

ÇINARALTI

Dilde, fikirde, işde birlik

Sayı: 91 — 19 Haziran 1943 Cumartesi

İdare Evi : İstanbul, Ankara caddesi, Çınaraltı Yayınevi, No. 47

TÜRKÇÜ FİKİR ve SANAT MECMUASI

Telefon : 22129 — Fiatı: 15 Krs. — Cilt : 4

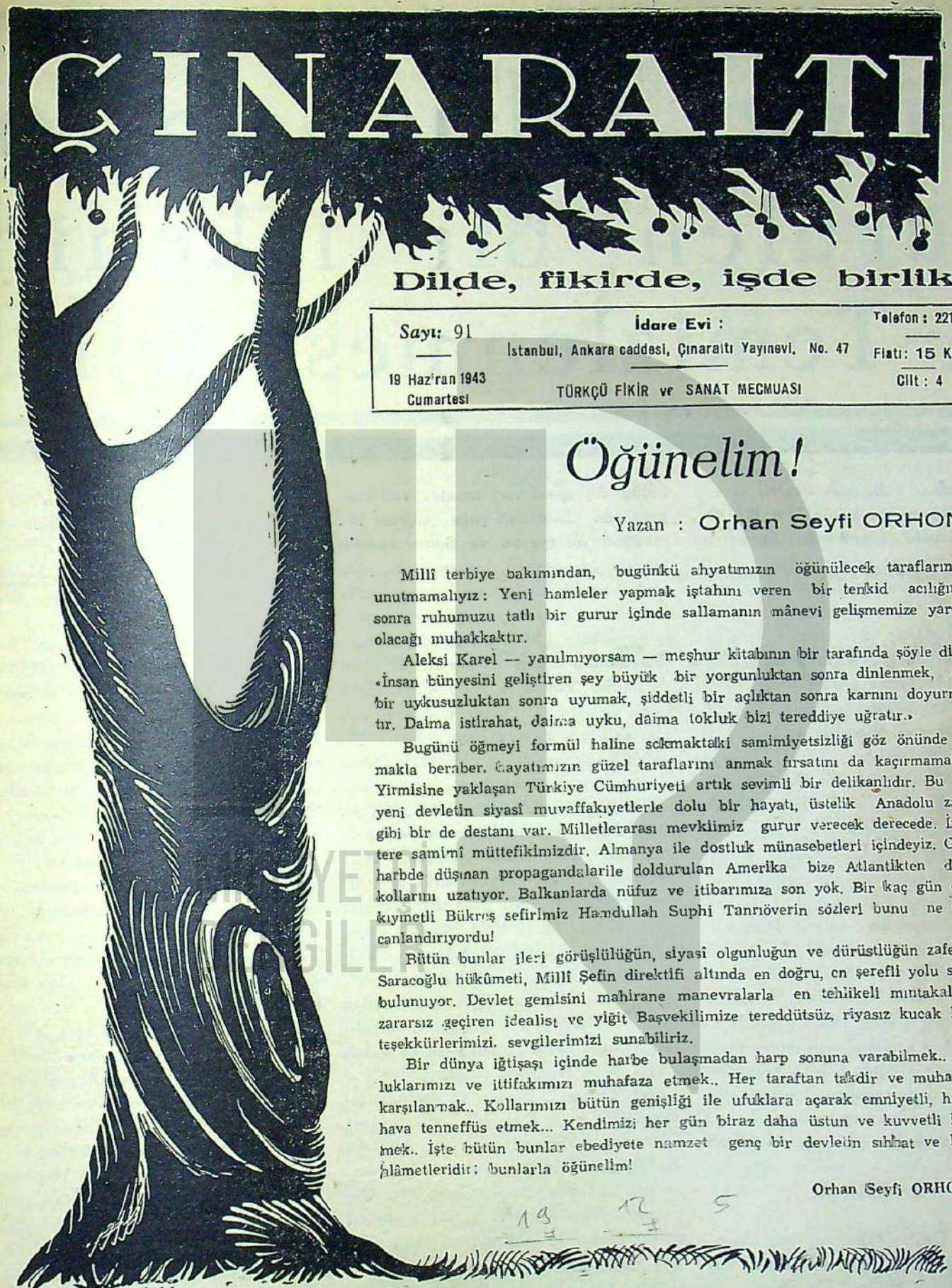

Öğünelim!

Yazan : **Orhan Seyfi ORHON**

Millî terbiye bakımından, bugünkü ahyatımızın öğünülecek taraflarını da unutmamalıyız: Yeni hamleler yapmak iştahını veren bir tenkid acılığından sonra ruhumuzu tatlı bir gurur içinde sallamanın mânevi gelişmemize yardımı olacağı muhakkaktır.

Aleksi Karel — yanılmıyorsam — meşhur kitabının bir tarafında şöyle diyor: «İnsan bünyesini geliştiren şey büyük bir yorgunluktan sonra dinlenmek, uzun bir uykusuzluktan sonra uyumak, şiddetli bir açlıktan sonra karnını doyurmaktır. Daima istirahat, daima uyku, daima tokluk bizi tereddiye uğratır.»

Bugünü öğmeyi formül haline sokmaktaki samimiyetsizliği göz önünde tutmakla beraber, hayatımızın güzel taraflarını anmak fırsatını da kaçırmamalıyız: Yirmisine yaklaşan Türkiye Cümhuriyeti artık sevimli bir delikanlıdır. Bu yepyeni devletin siyasî muvaffakıyetlerle dolu bir hayatı, üstelik Anadolu zaferi gibi bir de destanı var. Milletlerarası mevkiimiz gurur verecek derecede. İngiltere samimî müttefikimizdir. Almanya ile dostluk münasebetleri içindeyiz. Geçen harbde düşman propagandalarile doldurulan Amerika bize Atlantikten dostça kollarını uzatıyor. Balkanlarda nüfuz ve itibarımıza son yok. Bir kaç gün evvel kıymetli Bükreş sefirimiz Hamdullah Suphi Tanrıöverin sözleri bunu ne güzel canlandırıyordu!

Bütün bunlar ileri görüşlülüğün, siyasî olgunluğun ve dürüstlüğün zaferidir. Saracoğlu hükûmeti, Millî Şefin direktifi altında en doğru, en şerefli yolu seçmiş bulunuyor. Devlet gemisini mahirane manevralarla en tehlikeli mıntakalardan zararsız geçiren idealist ve yiğit Başvekilimize tereddütsüz, riyasız kucak kucak teşekkürlerimizi, sevgilerimizi sunabiliriz.

Bir dünya iğtişaşı içinde harbe bulaşmadan harp sonuna varabilmek.. Dostluklarımızı ve ittifakımızı muhafaza etmek.. Her taraftan takdir ve muhabbetle karşılanmak.. Kollarımızı bütün genişliği ile ufuklara açarak emniyetli, hür bir hava tenneffüs etmek... Kendimizi her gün biraz daha üstün ve kuvvetli hissetmek.. İşte bütün bunlar ebediyete namzet genç bir devletin sıhhat ve kuvvet alâmetleridir; bunlarla öğünelim!

Orhan Seyfi ORHON

YENİ ABONE ŞARTLARI (1 7 den itibaren)
Yıllığı 750, altı aylığı 380, üç aylığı 200 kuruş.
Ecnebi memleketler için:
Yıllığı 1000, altı aylığı 500 kuruş

Sahip ve Neşriyat Müdürü:
Orhan Seyfi ORHON

İHTAR:
İdarehanemize gönderilen eserler neşredilsin edilmesin sahiplerine iade edilmez.

MİLLÎ KÜTÜPHANE ANKARA

YAZAN : DR. MUSTAFA HAKKI AKANSEL

Türk Ulusuna Sürülen bir lekenin Temizlenmesi için..

Meşhur (Osmanlı devleti tarihi) müellifi Hammer, bütün insanlar gibi, anlaşılmaz bir muammadır: Bazan, tarihinde, çok hak güdücü olur; meselâ, dördüncü Murattan bahsederken (fakat, şurasını da unutmayın ki, aynı devirde, İrlandada, din namına, kırk bin kişi boğazlanmıştı) diye yazar. Bazan aşağıda aynen naklettiğim ve bu yanlışlığını ispat edeceğim düşünce gibi, pek garazkâr ve haksız fikirler ortaya sürer. Vâkıa, Osmanlı devleti tarihe karıştı, bu gibi iftiraların pratik bakımdan ehemmiyeti kalmadı. Fakat, bu fikri reddetmek, Türk ırkına sürülen bir lekeyi silmektir. Bunun ehemmiyeti ise, Türklüğün istikbali namına, çok büyüktür. Çünkü, Türk milleti yalnız askerlik alanında değil, idare ve medeniyet alanlarında da pek büyük bir millettir. Aynı zamanda, bazı müverrihlerin, meselâ, Hammer'in fikirlerini olduğu gibi, tenkidsiz ve muhakemesiz kabul etmiş olan ve prof. Ahmet Halilin pek haklı olarak yazdığı gibi, dedelerimizi lekelemekten zevk alan ve Hammer tarihinin aynen kopyasından başka bir şey olamıyan (Tarihi Ebülfaruk) sahibi Mizancı Murat ve benzerlerini de tenkid etmektir.

Gene Garbın tanınmış fikir adamlarının yardımı ile red ve cerhini bir vatan borcu bildiğim Hammerin o haksız ve garazlı metni şudur:

(Şurasına da dikkat edelim: Daha o zamandan itibaren (yani 1550 tarihlerinden), Osmanlı devletinin bütün dış işleri tercümanlar vasıtasile yapılırdı. Bunların çoğu dönme idi. Nitekim, Süleyman ve Selim zamanlarında da, devleti, umranın en yüksek mertebesine çıkaran generallerin en iyileri ve en büyük devlet adamları da dönme idiler. Bu devrin on sadrâzamından sekizi dönmedir. İbrahim ve hadım Süleyman Rum idiler. Ayas Lûtfi ve Ahmet, Arnavut, Şişman Ali Hersekli idi. Pertev Paşa, Hersekoğlu ve Dükakinoğlu da Hersekli idiler. Rüstem ve kardeşi Sinan, vezirlerden Ferhat ve Hain Ahmet, Davut, Yemen fâtihi Sinan paşalar Hırvat veya Arnavut idiler. Sadrâzam Sokollu, vezir Mustafa, Hüsrev paşa, Yahya oğlu ailesi, Yaylak Mustafa paşa, Sal Mehmet paşa, Kıbrıs fâtihi Lala Mustafa paşa, Mısır valisi maktul Mustafa paşa, Baltacı Ahmet paşa, Cenabi Ahmet paşa, Temerrüt Ali paşa, Ziget önünde ölen Mısır valisi Sofi Ali paşa Bosnalı idiler. Yemen valisi Hasan paşa ve hadım Cafer paşa Rusyada doğmuştular. Nihayet, Osmanlı korsan ve amirallerinden Salih paşa Rum idi. Piyale paşa Macar veya Hırvat idi. Kılıç Ali paşa Kalabriyalı (İtalyan) dır. Barbaros, anasıl Yunanistanlıdır. Onun için, Osmanlı devletinin bu kadar milletleri ayaklar altında çiğnemesi (tâbire dikkat edin) nin sebepleri, Osmanlıların tembel ve kaba tabiatlerinde aranmamalıdır. Belki, Rum ve İslav milletlerini ayırt eden hileci ve ince zekâya, Arnavutların ve Dalmaçyalıların inat ve desisekârlıklarına, Bosnalıların ve Hırvatların sebat ve inatlarına, nihayet fethedilen memleketlerdeki dönmelerin kıymet ve meziyetlerine atfolunmalıdır). (Hammer tarihi, Helle Fransızca tercümesi, cilt 6, sa. 45-54).

Ben, bu satırları okuyunca, ihtiyarsız olarak, hemen kaleme sarıldım ve sahifenin kenarına şunu yazdım: (Demek, (Osmanlı devleti) adını taşıyan o kocaman imparatorluğun kurulup büyümesinde asıl Türklerin emeği yok? O halde, bu devlete, neden Osmanlı (Türkü) devleti demişler?)

Hakikat bambaşkadır. İşin doğrusunu gene Garp müverrihleri ve fikir adamları yazmışlardır. Bunlardan en mühim üç müellifin fikirlerini aşağıya aldım:

Kanuni Sultan Süleyman devrinde Nemçenin İstanbul sefiri olan Busbecq ismindeki zatin 1555 tarihlerinde yazdığı ve Hüseyin Cahit Yalçın tarafından Türkçeye tercüme edilen (Türk Mektupları) adlı kitapta şöyle deniliyor: (Bu koca mecliste hiç bir adam yoktur ki, haiz olduğu mevki ve rütbeyi kendi şahsi liyakatine ve cesaretine borçlu bulunmasın. Hiç kimse, sırf filanın neslinden gelmiş olma dolayısile diğerlerinden mümtaz bir mevkie çıkmaz. Her adama, uhdesindeki vazife ve memuriyete göre hürmet edilir. Padişah, herkese vazife ve memuriyetini bizzat tevcih eder. Bunu yaparken, ne zenginliğe ehemmiyet verir, ne de boş rica ve dâvalara; (ilâvem: Bir, Kanuni devrinde memurluk-

ların verilmesindeki bu titiz itinayı, bir de, bundan seksen sene sonra, 1630 da, (Koçi Bey Risalesi) nde acı acı şikâyet edildiği üzere, memurluklara ehil olmıyanların getirilmesini birbirine yaklaştırırsanız, Osmanlı devletinin neden çöktüğünü daha iyi kavrarsınız. (Cevdet Paşa Parihi) nin on birinci cildinin baş taraflarında gene acı acı kâyet olunduğuna bakılırsa, ehil olmıyanı kullanmak âdeti 1810 tarihlerinde de varmış. Koçi beyin şikâyetinden iki yüz sene sonra dahi. Demek çökme devam etti ve en sonunda Osmanlı devleti battı). Biz gelelim gene (Busbecq Mektupları) na: (Bir namzedin haiz olabileceği nüfuz ve şöhret hiç düşünülmez. Padişah, yalnız liyakata bakar, seciye arar, fıtrî kabiliyet ve istidadı düşünür. İşte, bu suretle, her adam, istihkakına göre mükâfat görüyor. Memuriyetlerin başında o vazifeleri görmeğe hâdim kimseler bulunuyor. Türkiyede herkes, kendi mevki ve ikbalinin bânisidir, namussuz, tembel âtıl olanlar hiç bir zaman yükselemezler. Türklerin nereye teşebbüs ederlerse muvaffak olmalarının, hâkim bir ırk haline gelmelerinin ve her gün hükûmetlerinin hudutlarının genişlemesindeki hikmet buradadır). (Sa: 81-82).

Busbecq'in bu şahitliği begayet mühimdir, çünkü, o devirde yaşamış ve çok zeki bir yabancı müşahit gözü ile, Osmanlı devletinin yükselmesinin en mühim bir sebebini görmüştür.

Filozof Hermann Kayserling de, 1928 de, (Amerikanın Teşhisi) isimli eserinde şöyle yazıyor: (Şimali Amerikanın tabiî faaliyetleri kadrosunun içinde olmak üzere, Amerikanın yaşayış şekli, insanları pratik olarak tanımak hususunu doğurmuştur ki, bu hal, Osmanlı imparatorluğunun batmasındanberi, başka hiç bir memlekette görülmemiştir. Evet, eski Türkiyede dahi, umumiyet üzere, mühim memurluklara, oralara en lâyık olan insanlar getirilirdi ve bunun için de, umumiyetle, o insanların meslekî vasıflarından ziyade, insanî kıymetleri göz önünde tutulurdu) (Fransızca tercümesi, üçüncü bası, sa: 18).

Fransız Şark bilgini F. Grenard da, 1930 da çıkardığı (Baber) isimli eserinde (sa: 114-115) (Garbî Avrupa idare usullerinin tatbikinden evvel, hükûmet idaresinde Türklerden daha iyi hareket edilmemiştir) diyor.

İngilizlerde bir atalar sözü vardır: (The right man at the right place) derler: (Bir işe en ehil olanını bulup getirmek) şeklinde tercüme olunabilir.

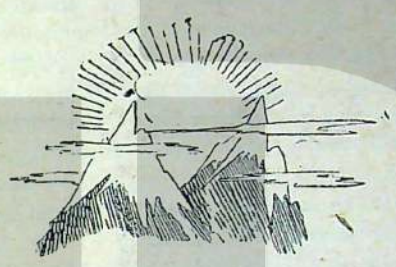

Kübik Apartmanlar

Asrın ziyasıdır denilen bitmiyen belâ,
Bir nesli külçe haline koymuş o evvelâ,

Atmış sonunda sar'ası tutmuş alevlere;
Çıkmış demir kemikli, kireç kanlı evlere.

Efradı çizgi kollu, rakam dişli ordular,
Kerçiple ittifak ederek ufku boğdular

Öldürdü nuru gizli tereddilerin putu,
Göklerde kuklalarla dolan bir yığın kutu,

Artık semada taştı fütuhatı kerpiçin;
Artık sema kömür kemiren bir alay piçin.

Kahretti âsımanımı bir tuğla dalgası,
Bir damlacık sema arıyor ruhumun tası.

Mithat Cemal KUNTAY

«Doğum Piyangosu» isimli, gene bu mecmuada çıkan yazımda da anlattığım gibi, bu düşünce çok doğrudur. Çünkü, her insan, muayyen bir iş için yaradılmıştır.» Bu noktaya, vaktile, 1500 tarihine kadar, Osmanlılar çok dikkat ettiler ve büyüdüler, Hindistanda da, Babür ve Ekber Şah gibi pek büyük Türk hükümdarları, o çeşit çeşit ırkları ne güzel idare ettiler. Sonra İngiliz imparatorluğu dikkat etti, o da büyüdü, şimdi Amerikalıların da bu sayede yükseldikleri meydandadır. Bu hususta, 11 mayıs 1929 tarihli Ankarada çıkan (Hâkimiyeti Milliye) gazetesinde, (Amerikanın zenginliği ve muvaffak olma yolu) isimli bir yazımda etraflı bilgiler vermiştim.

H. G. Wells diyor ki: (Eğer Perikles olmasaydı, (Perikles Devri) nin o büyük heykeltraşları, filozofları, yazarları da olmazdı; çünkü, onları koruyan ve teşvik eden Periklestir). Onun gibi, eğer Kanuni olmasaydı mimar Sinan da olmazdı. Eğer Osmanlı devleti Türkün şecaatile kurulmasaydı bir Sokollu, bir Kılıç Ali de olmazdı.

Bir Mustafa Reşit paşa olmasaydı, bir Âli paşa, bir Fuat paşa da olmazdı.

İngiliz devleti olmasaydı bir Lord Bikonsfild olmamzdı: Malûm, bu (Dizraeli) isminde bir Yahudidir. Başvekâlete kadar çıktı ve İngiltereye çok hizmet etti. Bunun için İngiltereye bir Yahudi devleti mi diyelim?

Hayır, Hammerin saydığı o adamları çamurdan çıkarıp yetiştirmek şerefi Som Türklerindir. Eğer, ilk on Osmanlı padişahının o akli selimi, kudretli görüşleri ve muhakemeleri olmasaydı, o insanların bugün nam ve nişanları bile olmazdı.

İranda, Türk hükümdarlar devrinde pek parlak bir medeniyet meydana geldi. Grouseet, Herattaki medeniyeti Floransanın en parlak devrine benzetir. Eğer, İran Türk başbuğlarının o akli selimi olmasaydı o parlak medeniyet de olmazdı. Fakat, 1550 den sonra, Osman oğulları sülâlesi bozulunca, (akli selim) de kaçtı. Adam seçmek değil, burunlarının ucunu göremez hale geldiler. İşte, o zaman, 1630 da Koçi beyin, 1870 de Cevdet paşanın acı acı sızlanmalarına sebep olan haller görüldü ve en sonunda Osmanlı devleti tarihe karıştı.

Dr. Mustafa Hakkı AKANSEL

Yıldırımın oğulları

— II. —

Yazan :
Adnan GİZ

1410 yılında Yıldırım Bayezidin en mert ve en kahraman oğlu parlak törenlerle Edirnede tahta çıkmış bulunuyordu. Halk, ordu ve kumandanlar nihayet eski beyleri kadar kahraman bir başbuğa nail oldukları için Musa beyin cülûsunu sevinçle kutlamışlardı. Bir müddet sonra genç Padişah askerlerini toplamış, onlarda eski günlerin heyecanını yaratan coşkun bir nutuk vermiş, bilhassa Rumlara hücum ederek şu ateşli sözleri söylemişti :

«— Temürün Asyayı nasıl titrettiğini babamın zayıf bir kuş gibi bu zalimin eline nasıl düştüğünü bilirsiniz. İşte bu felâkete sebep Rumlardır. İranlıları, Tatarları bir sürü yabancıları yurdumuza sokan onlardır. Düşmanlar ancak onların sayesinde yurdumuzu taraç ettiler. Kardeşim ise felâketi büsbütün arttırdı. Vatanına ihanet etti. Babam Bayezidin ve atalarımızın Rumlardan aldıkları yerleri Türkün ezeli düşmanı olan Rumlara teslim etti. Biz Bizans tekfurunun hâkimiyetinin büyümesine tahammül edemeyiz. Tekfurdan bütün Makedonya şehirleri bilhassa Selânik behemehal alınmalıdır!»

Bu sözler şiddetle alkışlanmış, yeni baştan cenk ve zafer kösleri çalınmıya başlamıştı. Musa bey evedinden bir an bile yerinde duramıyor, devletin şerefini iade etmek, o felâket günlerinde Türkleri arkalarından vurmak istiyen bütün düşmanlardan öç almak arzusile yanıp tutuşuyordu. Bu önüne geçilmez tehevvürle ilk darbeyi Sırplılara vurmuş, Emir Süleymanla yaptığı ilk savaşta düşman saflarına geçerek yenilmesine sebep olanları şiddetle hırpalamıştı. Sırbistandan yıldırım gibi Selâniğe inmiş ve Emir Süleymanın Bizansa verdiği toprakları geri almağa muvaffak olmuştu. Bu büyük işleri pek kısa bir zaman içinde başarıyor ve nihayet asıl fesat ve mel'anet yuvasını muhasara altına alıyordu. Bizans gibi tahkimatı ile meşhur bir şehri kuşatmak ve almak için şüphesiz ki uzun zaman hazırlanmak lâzımdı. Daima süratle hareket eden Musa bey ise evvelâ şehri aç bırakmakla teshir edebileceğini zannetmişti. Fakat Rumların dayandığını görünce zamanın darlığını ve bütün fena şartları yenerek toptaze kuvvetler getirdiği ve kaleyi şiddetle ştırdı. Rumlar, âdeta yakın mazinin bütün hatalarını telâfi etmek ister bir enerji e döğüşen Türkleri püskürtmek için şiddetli üç hareketleri yapıyor, fakat her sefe-

rinde ağır kayıplar vererek çekiliyolardı. Artık şehrin ve müdafilerin bitap düştüklerini gören imparator Manuel teslim olmağa karar vermişti.

Manuel'in son bir ümidi vardı: Amasyadakinin saltanat hırsı!.. Zayıf bir ümit de olsa teslim olmadan evvel bir kere de bu son çareye baş vurmak istemiş, Mehmet Çelebiye haber göndererek «Eğer Osmanlı Padişahı olmak istiyorsan Musa beye karşı Bizansla birleş» diye teklif etmişti. Diğer taraftan Musa bey de kardeşine haber gönderiyor, az zamanda yarıdan fazlasını aştığı zafer yolunun hemen sonuna varmak, Kostantaniyeyi fethederek Türkün büyük idealine ulaşmak için onu vazife başına çağırıyordu. Mehmet Çelebi ki senelerdenberi başarmağa çalıştığı plânlarının bir anda mahvolmağa yüz tuttuğunu görüyor ve Musa Çelebi galebe çalarsa Padişahlığın ebediyen kendinden gideceğini biliyordu. Bu düşünce ile Padişah olmağı Bizansı almağa tercih etmiş ve kardeşinden yüz çevirerek imparator Manuel ile birleşmişti. Amasyadakinin bu saltanat hırsı Kostantaniyenin fethini tam 41 sene geciktirmiş ve onun hatasını temizlemek ancak torununa nasip olmuştur.

***

Mehmet Çelebi Bizans gemilerile Üsküdardan İstanbula geçti ve büyük merasimle karşılandı. İmparator Manuel, Çelebiye son derece iltifat gösteriyor, kırk yıllık düşmanlarının oğluna âdeta bir evlât muamelesi yapıyordu. Mehmet Çelebi bir kaç gün sonra Bizanstan aldığı yardımlarla İncegiz mevkiinde Musa bey ordusuna hücum etti. Fakat yenildi. Yaralı olarak Bizansa döndü. Yaraları iyileştikten sonra yaptığı ikinci bir hücum yine yenilmekle neticelenmişti. Bizansın malî, askerî bütün kaynaklarını Mehmet Çelebinin emrine veren, fakat onunla birlikte harbe iştirak etmiyen imparator mağlûp şehzadeyi teselli ediyor, Bizans sarayının o meşhur âlemlerile onu avutmağa çalışıyordu. Musa bey, ki tab'an haşin ve kazandığı zaferlerle mağrurdu; geciken muhasarayı bir an evvel bitirmek gayesile askerlerine pek haşin davranıyor, bir taraftan da Osmanlıların dokuz on yıldır alıştıkları kötü âdetlerle mücadele ediyor, ufak bir hataya en ağır cezaları veriyordu. O küçük kardeşi gibi işi bitene kadar yüze gülmeyi ve sonra yere vurmayı bilmiyor, bu yüzden her gün biraz daha düşman kazanıyordu. Zaten etrafında Türk olmıyan, raktersiz, dönek bir sürü insan vardı. usta bir diplomat olan Mehmet Çelebi yüksek mevkiler, daha zengin gelirler bu dönek insanların çoğunu elde etmiş, çare Musa beyi bir ihanet kordonile mişti. Bu suretle Mihal oğlu Yahşi ve met beyler, Yiğit Paşa, Burak ve Sinan ler gibi birçok ümera birer birer M Çelebi tarafına geçmeğe başlamışlardı. beyden yediği darbenin acısını unut Sırp kıralı da o tarafla anlaşmış, ya va'detmişti. Memlekette büyük bir n sahip olan ihtiyar Evranos bey ki Süleymanın ölümünden sonra Musa anlaşamamıştı, bu esnada Anadoluda bu nan Çelebiye haber göndererek yeni b hücuma geçmesini bildirmişti. Mehmet lebi bu sefer daha kuvvetli bir ordu Rumeliye geçti. Sofya ve Sırbistan dol rında dolaştıktan sonra Çamurlu sahra Musa beyle harbe tutuştu. Muharebe b başlamaz Musa bey ordusunda ihanet göstermiş, asker kaçmağa, öbür tarafa g meğe başlamıştı. Bu hali gören Musa yeis ve hiddetle âdeta bir arslan kesil akıllara hayret veren bir cesaretle döğ yordu. Fakat neticede o da kaçmağa me oldu. Yolda atı bir batağa saplandı. Me Çelebi tarafından satın alınmış adamları Sarıca bey arkasından yetişip kahraman ci atından düşürdü ve yaralı olarak ka şine götürdü. «...Pes Sultan Mehmet o çadırda Sultan Musanın maslahatın gör Bir kısım tarihçiler Çelebi Mehmedin ya kardeşini yayının kirişi ile boğduğunu lerler. Musa beyin ölümü Bizans için, mekten sonra dirilmek gibi bir saadet ol ve bütün Rumlar rahat bir nefes almışlard

III

Aradan altı yıl geçmişti ki, günün rinde şehzade Mustafa Rumelinden verdi. Mustafa Çelebi on yedi yıldanberi yıptı. Ankara savaşında babasile beraber düşmüş, Temür tarafından Semerkande türülmüştü. Sonra nasıl kurtulmuş, bu yıldır nerelerde vakıt geçirmiş, bunu ki bilmiyordu. Bu on yedi yılın esrarını ar bir tarih romancısının hayalâtı aydınl bilirdi. Evvelâ ona inanmamışlar, sonra inanmamış görünmeyi daha hesaplı bulm ve: «Bu adam yalancı Mustafadır, dü Mustafadır!» demişlerdi. Şehzade Mus da üç kardeşi gibi cesurdu, zekiydi, atıl

gandı. Yıllardanberi birikmiş bir enerji ile, uzun zaman tasarlanmış bir plânla hareket ediyor; güzel sözleri, Türk şövalyelerine mahsus göz alıcı jestlerile az zamanda birçok taraftar kazanıyordu. Mustafanın zuhuru Türk düşmanları tarafından büyük bir sevinçle karşılanmış; Bizans imparatoru, Sırp kıralı, Eflak beyi yeni baştan kopacak kavgada eski yerlerini almağa hazırlanmışlardı. Şehzade Mustafa, imparatorun teşviki, Cüneyt beyin ve Mirçenin yardımı ile Trakyada bir ordu hazırlıyordu. Mehmet Çelebi huzursuz bir halde Rumeliye geçti. Kardeşini henüz kuvvetli bir orduya sahip olmadan harbe mecbur etti. Ordusu dağılan Mustafa Selânike kaçtı. Rumlar tarafından iltifatla karşılandı. Sultan Mehmedin teslim teklifine karşı Selânik valisi imparatorun müsaadesi olmadan böyle bir şey yapamıyacağını bildirmişti. O zaman imparatorun yıllardanberi Mehmet Çelebiye karşı kullandığı dostluk ve babalık maskesi düştü. Altından hain, riyakâr, fırsatçı bir yüz sırıttı. Manuel Padişahın mektubuna âdeta için için alay eden riyakâr bir cevap gönderiyor: «Siz benim yerimde olun da hüküm verin! — diyordu. — Kardeşlerimden biri size kaçsaydı öldürmek için bana verir miydiniz? Şüphesiz hayır!. Madem ki Mustafa bir kurttur diyorsunuz, sizden kaçmak için benim ağılıma girmiştir. Siz hiç korkmayınız! Bu kurdun burnunu öyle bir bağlıyayım ki ne sizin sürülerinize ne de benim sürülerime bir zarar versin. Cenabıhakka yemin ederim ki siz berhayat oldukça Mustafa da Cüneyt de hürriyetlerine malik olamazlar.»

İmparator Manuel, Mehmet Çelebinin senelerdenberi gösterdiği dostluğu daha sağlama bağlamak ve bu dostluk sofrasında daha hatırı sayılır bir yere oturmak için Mustafayı bir kuzu gibi elinde tutmak istiyordu. Onu Limni adasına, Cüneyt beyi de bir manastıra gönderdiler. Sultan Mehmet bu kıymetli mahpusların muhafazası için imparatora her yıl üç yüz bin akçe vermeği taahhüt etmişti. Bu tarihten henüz bir yıl geçmişti ki Osmanlı Padişahı henüz genç denecek bir yaşta bir inme darbesile gözlerini yumdu. Amasyada bulunan büyük oğlunun cülûsuna kadar ölümü gizli tutuldu. Yeni Padişah genç Murat, öyle babası gibi Rumlara yüz vermek niyetinde değildi. Çelebi Mehmet gûya Bizans imparatoruna ölümünden sonra küçük çocuklarına nezaret etmesini vasiyet etmişti. Murat bey tahta geçince Rumlar Edirneye bir heyet gönderip hem Mustafanın vergisini hem de küçük şehzadeleri istediler. Murat bey ve ihtiyar Bayezit Paşa bu küstah teklifleri şiddetle reddettiler. O zaman şehzade Mustafayı salıverdiler. Kendi gemilerile Rumeliye çıkardılar. Gaye, Osmanlı devletini yeni bir tefrikaya düşürmek ve bundan istifade ederek yeni topraklar kazanmaktı. Kaç yıldır kılıçla alamadıklarını hile ile kazanmağa alışmışlardı.

Yıldırımın son oğlu artık Padişahlığını ilân etmişti. Rumelide ehali akın akın ona iltihak ediyor, zaferden zafere koşan Mustafa âdeta el üstünde dolaşıyordu. Türkler kadar Rumlar da memnundu. Mustafa onlarla gizli bir anlaşma yapmış, muvaffak olduğu takdirde Geliboluyu ve daha bazı Türk topraklarını Bizansa vermeği va'detmişti. Yıldırımın cesur ve son derece diplomat oğlu senelerdenberi hazırlandığı tarihî rolünü gayet güzel oynuyor, Bizansa mükemmel bir tuzak hazırlıyor, hileye karşı yine hile ile mukabele ediyordu. Rumelinin birçok beyleri Turhan bey, Kumlu oğlu, Evrenos zadeler ve Tokada sürülmüş olan Mihal zadenin akıncı askerleri, hepsi ona iltihak etmişlerdi. Vaziyeti tehlikeli gören Murat bey, babasının lâlası ve fedakâr dostu Bayezit Paşayı bir ordu ile Rumeliye göndermiş, Sazlıderede yapılan savaşta Bayezit Paşa yenilmiş ve katlolunmuştu. Mustafa o gün ilk saflarda döğüşmüş, söylediği ateşli bir nutukla Bayezit Paşanın askerlerini kendi tarafına çekmişti. Bu zaferden sonra payitaht Edirne Yıldırımın oğluna kapılarını açmıştı Bu suretle işler yola girince, Selânik valisi Dimitriyos Laskaris evvelâ Cüneyt beye baş vurmuş, va'dolunan yerlerin teslimini istemişti. Cüneyt bey o zaman kahkahalarla gülmüş:

«— Bizim gayretimizden, döktüğümüz kanlardan acaba milletin istifade edebilir mi sanıyorsun? — demişti — Kazandığımız muzafferiyet Hakkın bize bir lûtfudur. Bize onu kazandıran Cenabıhaktır. Biz ancak ona hamdederiz. Bize ettiğiniz yardımlara karşı bizim de size iyi muamele etmemiz kâfidir. Bizden ne bir kale, ne bir şehir bekleyin! Hele Bizansa dönmenize müsaade edersek, bize uzun zaman geçirttiğiniz mahpes hayatını, papazlarınızın eziyetini unutursak buna memnun olmalısın! Kurdun leyleğe verdiği cevabı bilir misin? Ben de bu cevabı veriyorum. Kafanın selâmeti sana mükâfat demektir. Beni dinle! İmparatora git, bizden selâm söyle, Geliboluyu aklından çıkarsın!»

Hayretler içinde kalan Dimitriyos hemen Sultan Mustafaya koşmuş, ondan da şu cevabı almıştı:

«— Ben Manuele karşi böyle bir vaitte bulunduğumu inkâr etmiyorum. Fakat bu sözü tutmama dinimiz müsait değildir. İslâmla meskûn bir beldeyi hıristiyanlara teslim etmek bir cinayettir. Hattâ dinimiz onlardan daha birçok beldeler almaklığımı âmirdir. Ben son derece dindarım. Dinime riayet vazifemdir. Keza onu neşretmek ve hıristiyanlık enkazı üzerinde terakkisine çalışmak da benim için bir borçtur. Başka türlü hareket edersem Allah bana lânet eder. Hem bütün islâmların lânetine duçar olu-

(Sonu 15 inci sahifededir.)

Güzeldi...

Güzeldi hayat sen konuşurken,
Bütün bir âlem gelirdi dile,
Güzeldi: renk, ses, şiir... ne varsa,
Güzeldi aşkı inkârın bile.

Duygularımız gibi tertemiz,
Bir rüya kadar eşsizdi zaman,
Ve o kadar dar geldi ki bize
Sonsuz zamanı zorladık her an...

Dündar AKÜNAL

Suçum!

Yüreğimde bir kuşum var
Çırpmıyor uçam diye.
Dostlar tatlı bir suçum var
Kınaman vazgeçem diye..

Yol ayağıma dolanıp,
Yüzüm ateşe boyanıp.
Yâr halimi görür sanıp,
Eriyorum kaçam diye

Yalvarırım her gün göğe .
Sezinlemesin yâr bile
Suçum düşürmeden dile
Şu dünyadan göçem diye...

Leman ÇİÇEKDAĞI

Çınaraltı, s. 91, 19 Haz. 1943 s.8

"Ağaç kasidesi,, nden

Yazan : **Halil Nihat BOZTEPE**

ç.. Evet, ona bin bir kaside sunsam az!
un bu âcize ihsanı rayegân kış yaz!
ulmadım kapısından, benim penahım
odur.
im yegâne efendim ve padişahım odur!
padişahıma her derdi söylerim bizzat!
um sarayına girmiş değil ki teşrifat!
emine serpilir ihsanı berk ü barından
sibi nimet alır her geçen cıvarından!
un hazinesidir genc-i şayegân mutlak!
anda hüsrev-ü perviz bir isim ancak!
un ki gördü mü bir öyle handan şu küre?
e var mı onunkinden eski bir şecere?
taht hürmete lâyık onun kadar ne de taç!
lâma durmalı insan görünce yolda ağaç!

sebzini gördüm edince ismini yâd..
oldu muhitim.. Göründü reng-i
murat!
samiai cane bir uzak yerden:
-i âb revan ü safir-i mürgü çemen!»
o yerde geçirdim çocukluğum çağını:
neşle bir tutarım yer yüzünde toprağını!
pek, o yerin farkı yoktu cennetten!
her neye baksam yeşil görürdüm ben
nda boz kır olur Bursa, çöl kalır Yalova!
iri olmaz onun belki gülşeni me'va!
imde güldü ve sümbüldü bastığım otlar!
ın o cennete hiç uğramaz mı ey rüzgâr?
ğan, batan güneşin orda rengi başkaydı!
ay değildi çıkan orda, başka bir aydı!
galiba daha parlak ve çoktu yıldızlar!
gökte onları hâlâ gözüm arar ve sorar!

ilinizde şekil vermek isteyip bu yere,
benziyor demeyin Kotdazür'de bir şehre!
değil o, Trabzonda doğduğum köydür!
r ezelde nasibimmiş orda ilk kültür!
ıtmadım küçük camiile mektebini!
ım o mektebe vermişti beş yaşında beni!
mi hiç göz önünden o günkü Oflu hoca
ftı lehçesi, amma değildi Yakutça!

Hocaydı.. öyle diyorduk, değildi öğretmen!
Fakat önemli eyitmendi Oflu gerçekten!
«Bitik» demez o, «kitap» der, «kalem»,
«kâğıt» derdi!
Uzaktı çok köyümüz, dağ başında bir yerdi
Ve bittabi konuşulmazdı orda öz Türkçe!
Bugünkü cehlime yok başka bir sebep bence!

Benim dilim kabadır pek.. Sümerceden
çakmam!
Benim değil ki kabahat.. Okutmuyordu
hocam!
Eyitmenin benin talih düşürdü Oflusuna!
Onun elinde yetiştim, ne çare.. Şimdi sana :
Desem ki bir bedevi kaldım, olmadım medeni
«Gınar mısın beni» bilmem, «yerir misin»
yani?
Düşün bu köylüyü bir parça, bak da bir
hocama :
«Dilin kubat» deme, insafsız olma, bay,
günama!

Bu köylülük beni mahcup eder alelekser..
Nasılsa cüret edip bir lâkırdı etsem eğer,
Bilirsiniz, oluyor çam devirdiğim bazan!
Ağaçlı yerde yetiştim.. Odunluğum bundan!
Köyümde arkadaşım, kardeşim ağaçlardı!
Konuştuğum dili onlar bilirdi, anlardı!
Siz anlamazsınız elbet.. O bir ağaç dilidir!
Ve galiba rötuş ister.. Değil mi? Gölgelidir!
Fakat, bu köylüye yaprak sesiydi millî ses!
İçinde yoktu da hiç başka musikiye heves!
Yeşil yamaçlara tırmanmak en büyük
heveslm!

Verin bu ispora siz kendi zevkinizce isim!
Ve şüphesiz bu bir ispordu. Sanmayın futbol!
Delili bendeki sağlam bacakla sağlam kol!

Halil Nihat BOZTEPE

Şehislâm Efendi, fırıncı Kâmil ağa göz ucu ile oturmasını işaret etti.

— Ağaya bir kahve!

Oda, kandil tebrikine gelenlerle dol boşalıyordu. Kirpi gibi köşeye büzülen Kâ mil ağa şaşkın, şaşkın girip çıkanları seyrediyordu. Sarıklı, cüppeli, sakallı birç adamlar tazimle içeri giriyor, Efendi Ha retlerinin kimi elini, kimi eteğini öptükt sonra adım adım geri çekilerek gidiyorla dı. Fırıncı Kâmil ağanın cesareti büsbütü kırıldı.

— Parayı nasıl istiyeceğim! diye düşü nüyordu.

Şehislâm Efendinin dairesine her g elli çift ekmek veriyordu. Alacağı beş y altını bulmuştu.

Oda boşalınca Şehislâm Efendi, b müddet mürakabeye dalmış gibi durdu, eli deki mercan tesbihi bir kaç defa parmak ları arasında çevirdi. Sonra başını kaldır sordu :

— Ey, nasılsın bakalım?

— Ömrü devletinize duacıyım efendim!

— İşler nasıl gidiyor?

Kâmil ağa güçlükle cevap verdi :

Yazan: O. S. O.

— Sermayemiz tükendi. Fırını kapıyacağız efendim!

Şehislâm Efendi şimşekli bir bakışla Kâmil ağayı süzdü.

Gene bir müddet mürakabeye daldı, parmaklarının arasındaki mercan tesbihi süratle çevirdi.

— Sana bir iyilik edelim!

— Allah ömürler versin efendim!

— Hicaz Kadılığı münhal. Seni oraya salâhiyeti vâsıa ile tâyin edelim, ister misin?

Kâmil ağa, mühim kadılıkların bir kaç bin liraya kadar satıldığını işitmişti. Fakat şimdiye kadar kendisine bir kadılık teklif edilebileceğini hayalinden bile geçirmemişti.

Şaşırdı.

— Aman efendimiz, ben nasıl yaparım?

— Kolay!

Kekelemeğe başladı:

— Fakat ben hiç okumadım.. Büsbütün cahilim..

Şehislâm Efendi kaşlarını çattı.

— Kolay dedik a...

(Sonu 10 uncu sahifede)

Ahmet Hâşim

[Bu yazıda şair Ahmet Hâşimin ölümünden beri on yıl geçmiş olması gibi bir vesileden istifade ile, hâtırası için hisseme düşeni yapmağa çalışacağım. Yazımın hedefi Ahmet Hâşimin Türk şiirine ne gibi plâstik kıymetler getirdiğini, binnetice resme ait kıymetlerin edebiyata müdahale derecesini araştırmaktır.]

Yazan: **Zahir GÜVEMLİ**

Şeyh Galibi istisna edersek, Divan Edebiyatında gördüğümüz resim unsurları, daha doğrusu resim sanatına ait hususiyetlerin Divan şiirindeki akisleri tamamile o devrin resim idrakine muvazi istikamettedir.

Her hangi bir «Bahariye» de şair bahar mevsimini idrâk eden tabiati tasvirle işe başlarsa da, bize anlattığı, o tabiatin kendisi, maddesi, hakikati değil; o tabiatten seçtiği bazı unsurlardır. Şair o unsurları dilediği tarzda ve daima mücerret olarak terkip eder. Bizce mühim olan terkibin mücerretliği değil, tabiatten seçilen unsurların karakterleridir. Bütün Divan şairlerinde tabiati arayınca bulut, gök, yaprak, selvi, gül, lâle, çimen ilh.. tabiatten çıkarılmış motifleri buluruz, tabiatin kendini değil. Bu motifler ya renk itibarile (yaprak, selvi, lâle, gül, nergis) stilizasyona ve sadeleştirilmeğe en müsait unsurlardır. Renkler zümrüt yeşili, ateş alı, firuze mavisidir. Şekiller en fazla daire ve münhanileri, şakulli yükseliş çizgilerini taşıyan şekillerdir, bunlar ise tamamile o devrin tezyinî sanatlarına (hat ve tezhip), yani mücerret resim sanatına mahsus renk ve şekillerdir. Bundan dolayı Divan şiiri devrinin resim idrakini tamamen aksettirir.

Tanzimat devrinde ise Recai zade ve Hâmitle plâstik unsurlar şiire girer. Şiirlerde tasvir edilen manzaralar bir minyatürde olduğu gibi bir satıh üzerine yapıştırılmış mücerret şekillerden ibaret değildir; bilâkis bir derinlik dahilinde ve muayyen bir merkez etrafında sıralanırlar. Bu devir on dokuzuncu asır resim sanatımızın realist anlayışına tekabül eder.

Daha sonraları vaziyet biraz daha karışıyor. Muasır resim cereyanlarının Türk şiiri üzerine açık tesirlerini görüyoruz. Meselâ Cenab Şahabeddinin «Tazimatı leyliye» şiiri tamamile empresyonist resim anlayışının katî ve sarih izlerini taşır. O şiirde, hattâ, Paul Cézanne'ın izlerini görmek mümkündür.

İhtiva ettiği resim unsurları bakımından Hâşimin şiirleri şu üç karakteri taşır:

1 — Renk

2 — Perspektif ve hacim yokluğu

3 — Şekillerde mücerrede temayül ve gayri akli bir kompozisyon.

Madde halinde hülâsa edilen bu karakterlerin hepsini bir arada görebileceğimiz bir şiire bakalım:

Yorgun gözümün hâlkalarında
Güller gibi fecr oldu nümayan.
Güller gibi.. Sonsuz, iri güller,
Güller ki kamıştan daha nalân,
Gün doğdu, yazık, arkalarında...

Altın kulelerden yine kuşlar
Tekrarını ömrün eder ilân,
Kuşlar mıdır onlar ki her akşam
Âlemlerimizden sefer eyler?.

Akşam, yine akşam, yine akşam..
Bir sırma kemerdir suya baksam..
Akşam, yine akşam, yine akşam,
Güllerde bu dem bir kamış olsam...

1 — Şiirde renge pek fazla kıymet verilmiştir. Âdeta bütün şiir usta bir kolorist elinden çıkmışcasına muhteşem bir renk tablosundan ibaret. Şair gül, fecir, kamış, altın, akşam, sırma kelimelerinde ısrar ettiğine göre tablonun renkleri sarı, turuncu ve kırmızı; yani sıcak renklerdir. Aynı şeyi başka şiirlerinde de bulabiliriz:

Şu bakır zirvelerin ardından
Bir süvari geliyor kan rengi

Gök yeşil, yer sarı, mercan dallar...

Eğilmiş arza, kanar, muttasıl kanar güller
Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller...

Demek oluyor ki şair telkin etmek istediği hâleti ifade için renklerden âzami nispette faydalanıyor. Fikirlerini renklere tahvil ediyor, zihnî faaliyeti hassi tezahürlere tahvil ediyor. Belki muntazam ve mazbut bir sahne tasvirine lüzum görmüyor. Zira onun için mühim olan kadro dahilindeki mütenazır yerleştiriş değil, bilâkis, kuvvetini sadece renklerden alan br empresyondur. Sıcak iklimlerin çocuğu olan Hâşim şuur altında daima hissettiği çöl ve göl hasretini, Bağdat güneşi hasretini eserinde ister istemez resme ait unsurlarla ifade edecekti.

(Sonu 10 uncu sahifede)

TİRİK HİKÂYE :

Hicaz kadısı

(Sekizinci sayfadan devam)

Yazan : O. S. O.

Fırıncı korku ve hayret içinde başını eğdi.

— Makamına gidersin, huzuruna gelecek ılardan şahit istersin. Varsa dinler münü verirsin. Yoksa atarsın hapse. İşte kadar..

— Hay, hay, emrettiğiniz gibi yaparım.

Şehislâm Efendi, samur kürkünü etekli- fırıncının arkasını sıvazladı.

— Haydi bakalım, din ü devlete hizmet . Göreyim seni!

***

ay sonra Kâmil ağa, maiyeti ile be- Hicaza vardı. Fırıncıyı cüppe, kavuk, r büsbütün değiştirmişti. Yeni Kadının salâhiyetle geldiğini duyanlar onu gö- heybetinden korktular. Kaşlar çatık, asık, elde tesbih, kimsenin yüzüne mıyor, karşısında eğilenlere selâm bile miyordu, bir mücdehit azametile maka- kuruldu. Biraz sonra iki büklüm tebgeleen Defterdar beye sordu.

Kimsin?

Defterdar bendeniz!

Şahidin var mı?

Defterdar şaşaladı.

Anlıyamadım efendim?

e herif, şahidin var mı diyorum sa- çabuk söyle!

— Hayır efendim!

Muhzırlara emretti :

— Atın şunu hapse!

kasından diğer vilâyet erkânile, eşraf etti. Kadı Efendi hepsine aynı suali (Yok!) cevabını alır almaz birer birer tıktırdı. Bütün vilâyet korku içinde ı. Kimse Kadının yanına gitmeğe ce- edemiyordu.

sedilenler başbaşa verip dertleşmeğe r :

Bu herif elbette deli değil... Bizi hap- en maksadı para istemek olacak!

Hicaz Kadılığı o sırada beş, altı yüz liraya satılıyordu. Buna gidip gelme yol masraflarile Kadılığın hasılatını da ilâve ettiler. Üç bin lira kadar bir şey tuttu

Başlarından bu belâyı defetmek için zenginlerden, hükûmet erkânından, aşiret reislerinden üç bin altın toplayıp Kadıya yolladılar.

***

Fırıncı Kâmil ağa gece yarısı maiyetini hazırladı. Şafak sökmeden yola düzüldü. Şehislâm Efendi, ummadığı bir günde Kâmil ağayı karşısında görünce sordu :

— Hayrola, Kadı efendi, nereden böyle?

Fırıncı Şehislâmı eteklédi :

— Himmetinizle az zamanda işlerimi bitirdim. Mühim meseleleri halletim. Artık bu vazifeyi kim olsa görebilir.

— Yani Kadılıktan vaz mı geçiyorsun?

— Evet efendim, kulunuz tekrar mesleğime dönmek niyetindeyim!

Beş yüz liralık atlas keseyi hürmetle sedirin üstüne bıraktı.

— Bu nedir?

— Efendimize Hicazdan getirdiğim armağan!

Şehislâm keseye elini sürmekten çekinerek dikkatle bakıyordu.

— Helâl malından mıdır?

— Ona ne şüphe efendim, sayei şeriatte kazanılmıştır.

Hâlâ itimat etmiyor gibi görünüyordu.

— Elimi sürmeden hakkını helâl et, bakayım!

— Helâli goş olsun!

Keseyi avucunda tarttı.

— Haydi öyle ise ticaretine başla.. Allah kâr açıklığı versin, el kâsibü habibullah, oğlum!

O. S. O.

AHMET HÂŞİM

(9 uncu sahifeden devam)

2 — Şiirde perspektif ve hacim yok. Şair nispetlere dikkat etmemekle, plânları aynı sathın seviyesine getirmekle bunu gösteriyor. Hattâ muhayyelemizin itiyat edindiği nispetleri mukayeseye yarıyacak büyük, küçük, orta gibi kemmî kelimeler yerine, malûm nispetleri bozmağa yarıyacak kelimeler ve hayaller kullanıyor: İri ve sonsuz güller... Kuş ve gül arasında hiç bir nispet, ölçü farkı belirtilmez. Göl ve kule sanki aynı satıh üzerine resmedilmiştir. Bu primitif temayüllü ile Hâşim Divan şiirinin tezyini resim anlayışına bağlıdır.

3 — Gölde ufuk çizgisini, kamışlar ve kulelerde amut ve mailleri, pek çok tekrarlanan gülde namütenahi bir hareket ifadesi olan daireleri buluyoruz. En fazla bu dairelere ehemmiyet verildiği halde yorgun şair sonunda bir kamışın amudunda sükûna ve huşua kavuşmak ister. Dairelerin namütenahi hareketlerinden ufkî bir satha amut bir çizginin sükûnuna...

Çizgi ve şekle renk kadar ehemmiyet verilmemekle beraber onların seçilişindeki bariz hendesiliğin göze çarpmaması mümkün mü?.. Fakat şekle ve çizgiye verilen bu ehemmiyet nihayet şairin mücerrede verdiği kıymeti ifade eder.

Kompozisyona gelince : Bu şiir birbirile makul hiç bir rabıtası olmıyan üç parçadan ibarettir: Çehre tasviri, kuleler ve kuşlar sahnesi, göl ve akşam sahnesi..

Birbirile hiç alâkalı olmıyan bu üç sahnede yalnız tek bir hareket çizgisi muayyen bir tedrice riayetle onları birbirine bağlıyor : Birinci parçada güneşin doğmasile tabloya düşen ışık huzmesi ikincide kuşların hareketi suretinde devam eder ve üçünü tabloda birdenbire boşluğa yayılarak bir istek tezahürü ile tamamlanır. Bu terkip tarzında hiç bir realizm ve hiç bir aklîlik yoktur. Tamamile mücerret, tamamile suni bir terkip.

***

Bu şiir için söylenen her şey, Hâşimin diğer şiirleri için de varittir. Binaenaleyh, Hâşimde resme ait kıymetler müşahhaslaştırıcı plân ve hacimden, perspektiften ziyade mücerretleştirici şekil ve çizgilere, berrak ve parlak sıcak renklere, gölgeden fazla ışığı ve hayatı ifade eden renklere bağlıdır. Kompozisyonda gaye tasvir değil telkindir. Bu itibarla terkip realist olmaktan çok telkine müsait, mübalâğalı bir dekor intibaı bırakır.

Ahmet Hâşim meselâ Yahya Kemal gibi şiiri sese ve zihnî muvazeneye ait kıymetlerde veya Akif gibi fikri realitelerde değil tamamile görme duygusuna hitap eden resme ait kıymetlerde ifadeye çalışmakla fazlaca hususi bir şairdir. Bu itibarla devrinin empresyonist ve diğer mücerret temayüllü resim üstatlarına muvazi eserler bırakmıştır diyebiliriz.

Z. GÜVEMLİ

MİLLİYETÇİ DERGİLER

KÜÇÜK, FAKAT OLGUN BİR TARİH KİTABI

Netayic - ül - Vukuat

Yazan : ALİ CANİB YÖNTEM

Osmanlı müverrihleri arasında en değerlileri — herkesin bildiği üzere — Naima ile Cevdet Paşadır. Naima, kaleme aldığı devirleri, şahısları kendinden önce ve sonra gelen bütün tarihçilerden hiç birinin muvaffak olamadığı kudrette canlandırır. Cevdet Paşa da, belki Naima gibi description yapamamışsa da, vakaları ciddî bir müverrihe yakışır liyakatle tetebbu etmiştir. Bunun içindir ki Naimadan sonra hakikî mânasile bir eser bulmak için tâ Cevdet Paşaya kadar gelmek zarurîdir. Hele Raşit gibi, Çelebizade gibi, Suphi gibi, İzzi gibi, Vâsıf gibi, Lûtfi gibi vakanüvisler pek sudan şeyler yazmışlardır...

Adını makalemizin başına geçirdiğimiz Netayic-ül-Vukuat, zamanında bir kaç nazırlıkta bulunmuş olan İzmirli Mansuri zade Mustafa Nuri Paşanın eseridir. Mustafa Nuri Paşa, hayatını tarih okumakla, tarihî tetkikler yapmakla geçirmiş pek değerli bir adamdır. Mütedavil ve meşhur olan tarihlerden başka, kitabının mukaddemesinde söylediği gibi «Erbab-ı vukufun mevad-ı meşhudeleri üzerine yazdıkları âsardan dahi haylice fesail ve levayihi mükerreren mütalâa ve tetkik eylemiş ... otuz seneyi mütecaviz zamandanberi Bab-ı Âli ve Hazine-i Maliye ve Defterhane-i Hakanî memuriyet ve manasıbında... ve Mabeyn Başkitabetinde bulunmuş» olduğundan eski kanunları, eski vesikaları aramış, bulmuş, ve bize çok değerli bir eser bırakmıştır.

Mustafa Paşanın, bu kitabı kaleme almaktan maksadı «Her asırda cari olan Nizamat-ı mülkiye ve kavanin-i askeriye ve idare-i maliye» yi göstermektir. İşte bu esaslı maksadını izah için kısaca tarihî vukuatı da anlatmıştır. Eser o kadar mühim ve orijinaldir ki kendisinden sonra gelenler bu noktada onun arkasından yürümüşler ve hattâ onun tetebbu mahsullerini kendilerine mal etmişlerdir. Bunların başında vakanüvis Abdürrahman Şeref Efendi vardır. Abdürrahman Şeref Efendi Fransızca bildiği için yazdığı iki ciltlik Tarih-i Devlet-i Osmaniye'sinde Hammer'den hayli istifade etmiş olduğu gibi devletin teşkilâtını kaleme alırken Mansuri zadenin eserindeki malûmatı tekrarlamıştır. Netayic-ül-Vukuat o kadar olgundur ki bugün hâlâ erbabınca itimada lâyık bir baş vurulacak kitap olmak kıymetini muhafaza etmektedir.

***

Yukarıda yazdığımız gibi Mustafa Nuri Paşa İzmirlidir. Babası Mansuri zade Mehmet Emin Efendi namında bir zattır. Paşa 1824 de doğmuştur (1). Memleketinde biraz tahsil gördükten sonra İstanbula gelmiş, Hariciye Mektubi Kalemine çırağ olmuş, o zaman Hariciye Mektupçusu olan Dahiliye Nazırı meşhur Sait Efendinin kız kardeşini almış, biraz sonra Tanzimat Meclisi ihdas edilince oraya Ser Halife olmuştur. Çabuk terakki etmiş ve nihayet 1862 de — yani Sultan Aziz Padişah iken — Başkâtip olmuştur. Kendisini yakından tanıyan eski Sadaret Müsteşarı merhum Ali Fuat bey der ki (2) :

«Mustafa Efendi (paşa) dokuz ay kadar Başkitabette bulunarak bidayeten Sultan Azizin teveccühüne mazhar olmuş ise de haddi zatinde lâübali meşrep ve serbest fikirli bir zat olup hatırına geleni söylemekten çekinmez ve bir işin önünü sonunu inceden inceye düşünmez olduğundan bazı hali padişahın azametine dokunarak bir gün (Sen bana akran muamelesi ediyorsun!) hitab-ı itabına duçar olmuştur. Binaenaleyh pek ziyade hazm ü ihtiyata muhtaç olan öyle bir mevkide uzun müddet istikrar edememiştir.»

Mustafa Paşa bir defa gene serbazane bir hareketile, esasen çok titiz olan Âli Paşayı gücendirmiş, bir defa da Fuat Paşanın iğbirarına sebebiyet vererek onun Padişah nezdindeki teşebbüsünü müteakip Başkâtiplikten azledilmiştir. Mustafa Paşanın, sadrâzam mütercim Rüştü Paşaya nisbeti vardı. Onun himayesile önce Beylikci oldu, müteakiben Deavi Nazırlığı, Meclis-i Vâlâ âzalığı, Sadaret Müsteşarlığı gibi mühim mevkilerde bulundu. 1882 de vezaret rütbesi aldı ve Maarif Nazırı oldu. Bu vazifede bulunurken Mülkiye Mektebinin tevsi ve islâhına çalışmış, Bayezitteki Umumî Kütüphanenin tesisine himmet etmiştir.

Gene merhum Ali Fuat Bey der ki (3):

«Bulunduğu memuriyetlerde tefeyruat-ı umur ile meşgul olmayıp her işi vazifedar olanlara terkeder ve kendisi yalnız başlı işlerle iştigal ederdi. Ezcümle Maarif Nezaretine tâyin olunduğu zaman Maarifin varidatı, Hazine-i Maliyeden verilen tahsisat-ı cüziyeye münhasır ve o da aylarca mütedahil olarak terakki-i Maarif yolunda bir adım atmak imkânı yok iken Evkaf-ı münderisenin Maarife terki ve âşar hasılâtından Maarif namına hisse ifrazı müşarünileyhin gayretile husulpezir olmuş ve bu suretle Maarif için hayli varidat temin edilmiştir.»

Üç yıl Maarif Nazırlığı etti. 1886 da Evkaf Nazırı oldu. 1889 da vefat etti. Süleymaniyede medfundur. Mustafa Paşa dermiş ki:

«Ne memuriyet arzu ettimse Allah ihsan etti. Devletin teşkilât-ı esasiyesine ötedenberi merakım vardı. Kuyudat-ı Hakaniyeyi tetebbua imkân bulmak için Defter-i Hakani Emanetini arzu ederdim. Hattâ Mabeyn Başkâtipliğine tâyin edildiğim gün bazı zatlar yanıma gelerek (Padişah seni büyük bir memuriyete tâyin etti. Bu ne memuriyeti olsa memnun olursun) dediler. Ben de (Defter-i Hakani Eminliği) demiştim. Aradan on üç yıl geçtikten sonra en birinci emelim olan o memuriyete de nail oldum.»

***

Netayic-ül-Vukuat, Osmanlı devletinin kuruluşundan 1841 tarihine kadarki vukuatı ihtiva eder. Dört ciltir. Altı bâba ayrılmıştır. Mustafa Paşa kitabını Defter-i Hakani Nazırlığında bulunduğu 1876 - 1881 yılları esnasında yazmış ve bastırmağa başlamıştır. Kaymbiraderi eski Dahiliye Nazırı Sait Efendinin oğlu merhum Mehmet Galip Beyin dördüncü cildin «İfade-i mahsusa» sında anlattığı üzere: «Esasen dört cilt üzerine tertip etmiş olduğu halde bunun ancak üç cildini peyderpey neşredebilip dördüncüsünün neşrini bazı esbaptan dolayı tehir etmiş... Bir cuma günü ansızın vuku bulan vefatından bir hafta evvel kayınbiraderi bulunan Dahiliye Nazırı esbak Sait Efendiye hitaben (Birader, eğer ben ölecek olursam, tarihimin dördüncü cildini bir zaman-ı müsaitte tabettiriniz) yolunda ve şuhut mahzarında vasiyette bulunmuştur.»

Dördüncü cildin basılmasına Sait Efendi de muvaffak olamadı. Meşrutiyetten sonra ancak Galip Bey tabettirebildi.

***

Sözün kısası Netayic-ül-Vukuat bizim teşkilât ve tesisat tarihimizdir. İtimada çok lâyık, her zaman istifade edilecek mühim bir eserdir. Bu kuvvette hâlâ bir ikinci kitap hiç kimse tarafından ortaya konmamıştır. Nüshaları azalan bu eserin Tarih Kurumunca yeniden bastırılması temenniye şayandır.

Ali Canib YÖNTEM

(1) Sicilli Osmani 1822 de doğduğunu kaydediyor. Sadaret müsteşarı merhum Ali Fuat Bey 1824 olarak gösteriyor. Tarih Encümeni Mecmuası, yeni seri, Cilt I, sayı 1. 1929.

(2) ve (3) aynı makale.

Şiirimizde resim :

MİLLİ KÜTÜPHANE ANKARA

Yazan : NEBİL BUHARALI

Dil tasfiyesinde :

Uydurma kelime iddiası

• • •

Salâhiyetli iki kalem bu konu üzerinde sahifelerle yazı yazarken, misaller göstererek iddialar serdederken bize de işin son ucunu beklemek düşer gibi insana bir fikrin gelmemesi mümkün değildir. Lâkin Türk dili hepimizin bir birlik işidir; çünkü dil o kadar benliğimize işlemiştir ki âdeta benliğimiz odur dense yanlış olmaz. Onun için işin bilim tarafını, hürmet ettiğimiz bu dil uzmanlarına bırakıp yalnız bu konudaki düşünce ve görüşlerimizi söylemekten vaz geçemedik.

İlk önce uydurma kelime nedir? Bunu belirtmek gerektir. Filhakika Dil Kurumu sayın Genel Sekreteri bu konudaki uydurmaya «Hiç aslı faslı olmadan bir kök veya bir ek yapmağa kalkışmaktır» diyorlar ve ilâve ediyorlar: «Yoksa dilimizde bulunan kökleri kullanmak, anlamlarını daraltmak veya genişletmek, kendi eklerimizle işlemek uydurmak değil dilimizi canlandırmaktır.»

Bir bakımdan bu anlatış çok yerinde ve doğrudur ve bir bakıma göre de Türk ek ve kökleriyle yapılan yeni kelimelere «yapma kelime» denilebilir. Zaten Türkçede sonradan yapılan şeylere bu yapma tâbiri verilir. Uydurmaya gelince, bu da türlü anlamlara gelir:

I. — Eskiden ercufe dediğimiz aslı asılsız olmıyan şeyler?

II. — Uydurmak; yakıştırmak, becermek, icat etmek anlamına da gelir. Nitekim bunun asıl kökünden sıfat yaparız da uygun deriz.

Onun içindir ki yeni kelimelere yeni terimlere «yapma» müteradifi olarak «uydurma» denilirse müteessir olmamalıdır. İş her Türkçe köke eklenen ek ile meydana getirilmiş, üretme kelimenin Türk şivesine uygun olup olmamasındadır. Eğer uygun ise hiç şüphesiz bu yeni kelime Türkçedir. Böyle sini dilin bünyesi hemen kabul eder alır. Eğer Türk düşünüş ve ifade edişine yani şivesine uygun düşmezse bunu bünyesine kabul etmez ve antipati denilen hoşnutsuzluk duyar. İşte yeni kelimede ihtilâf bundan çıkıyor. Bazı bilginlerimiz zannederler ki her hangi Türk köküne her hangi bir Türk eki gelir ve böylece bir yeni kelime yapılabilir. Bu oldukça bir zühuldür. Türkçede her köke, her ek gelmez. Niçin gelmez?.. Çünkü gelmez, çünkü dilin mantığı ve şivesi bunu böyle kılmıştır ve bir yeni kelime yaparken ilk önce göz önüne alınacak nokta budur. Meselâ (kırçal) deriz de (kırsal) demeyiz ve (pembemsi) deriz de (pembesel) demeyiz ve (edebi) bir kitap deriz de (edebsel) bir kitap hiç demeyiz.

Frenkistanda dil bilimi bilginleri dillerin oluş tarihini çok iyi incelediler, dilin seyrini, bağlı olduğu kuralları tâyin ettiler. Bu kurallardan biri de her dilin kendine göre bir tekâmül seyri olduğudur, dilin her kelimesi ve şivesi alçı gibi istenilen yerde istenilen anlam ve şekle sokulamıyacağıdır. Orada şahsi arzunun, mantığın, kıyaslamanın hükmü yoktur. Binaenaleyh yeni kelimeler koyarız, yeni iştikaklar yaparız, dilimizin tasfiye ve tamamlanmasını başarırız, derken dikkat edeceğimiz önemli noktalar vardır. Bu noktalara dikkat edilmezse bulunan yapma kelimeler ve bunun zımnında dile nakledilen yapma şive tabiî dile uygun olmaz da uydurma olur.

Hakçasını söylemek lâzım gelirse son zamanlarda bazı yazarların yazılarında hem uydurma kelimelere, hem de uydurma şiveye raslanmaktadır. Bunlardan rasgele birini alalım: (Ulus gazetesinin 22/2/942 nüshasında ekim seferberliği yazısından).

«Patateslerde görülen yersel uyarlık gülümser uygunluklar üzentimizi umut yapmağa yeter artar bile».

Bu cümle ve cümledeki yeni kelimeler Türk şivesine pek uymuyor. Türk şivesine göre:

«Patateslerde görülen her yere uyarlık ve hoşnut edici uygunluklar üzentimize umut vermeğe yeter artar bile».

Kelimenin ne demek olduğu malûm. Şive veye gelince bunu bazı muharrirlerimi söyleyiş ve ağız tarzı zannettikleri vâkidir Meselâ helva ve halva gibi. Halbuki eskid «şivei beyan» denilen ve her dilin kend mahsus kelime ve cümle teşkili ve dilin ö düşünüş ve mantığile olan ifade tarzına denilirdi. Buna frenkler galicisme dediler. Tercüme zihniyetile konulan bazı yeni kelimelerin ve «yeni eklerin» şivemizi nasıl müteessir ettiğini gelecek makalede inceliyeceğiz. Bununla beraber söz sırası gelmişken burada da bir misal ile anlatalım:

Meselâ Fransızcadan (un monument historique) sözünü Osmanlıcada «bir âbidei tarihiye» diye tercüme ederdik. Şimdi ise gene bu esası göz önüne alarak sırf tercüme zihniyetile «bir tarihsel âbide» tarzında yazmak istiyoruz da asıl Türkçenin şivesini göz önüne almıyoruz. Bunun Türkçesi «Bir tarih âbidesidir.» Türk şivesini göz önüne alsak böyle diyeceğiz. Türkçe şivesi kısa, sade ve tabiî olmaktır, fazla haşviyata tahammülü yoktur. Sal, sel ve nispet (y) si çok kere lüzumsuz kalır. Bunları tercüme zihniyetine uyarak ille kullanmağa kalkmak şivemizi, zevkimizi ihlâl eyler. Gene meselâ çok hürmet ettiğimiz bir zat tarafından söylenen bir nutukta «Kurumun onursal Başkanı» deniliyor; burada onursal motano «fahrî» kelimesinin nispet (y) si ile tercümesidir. Türk şivesi buna yalnız «onur Başkanı» dese gerekti. Sal ve sel kökü «çal» dan gelmedir ve uysal ve kumsal gibi bir iki kelimede kullanılır, tarz ve vasıf ifade eder de nispet ifade etmez. Şunu da söyliyelim ki bazı yerlerde bahusus tercümelerde (y) gibi veya (sal) gibi bir nispet edatına ihtiyaç hâsıl olduğu oluyor. İşte bu ekleri yalnız öyle zaruri yerlere saklamalı iptizal ile kullanmamalıyız.

Bu dahi; Ziraî Donatım Kurumu; Türk-

ge şivesile : Ziraat Donatım Kurumu.. ilh.

Dil bir maddi imalâthane olmayıp bir mânevi müessesedir. Orada kelimeler, ekler, eklentiler istandardize edilmiş gibi bir biçimde çıkmaz ve her ek her köke uymaz; her şeyin yakışığını «istimali nâs» denilen kaynak tâyin eder. O kaynağın dilinden nasıl çıkarsa o ek ancak o yere takılır; buna nazaran birçok şeyler semaidir, kurala uymaz. Bu her dilde böyledir. Söz gelişi Fransızcayı göz önüne koyalım, orada da aynı anlamı veren ekler kelimeye göre değişir. Meselâ usul ve tarz ifade eden ekler kelimeye göre şöyle değişir :

(Turquoise, Arabèsque, Cornelienne une pièce un théâtre molierèsque) ilah...

Bu eklerin hepsi «tarzında» demektir. Bu hal Türkçede daha karışıktır, ekler daha çoktur. (Misallerimizi gelecek makalede inceliyeceğiz) Onun içindir ki dil müessesesini sade bir şey zannetmemelidir. Dil asırların, hattâ insaniyet tekâmülünün seyri ile yoğurulmuş, kıvamını bulmuş canlı bir şekildir. Uzvî vücutlardaki hayat tarzı ve hayat kanunları bunda da vardır. Tefekkürle dil arasındaki münasebet ise bunları tev'em denilecek kadar birbirlerinin lâzım ve melzumu kılmıştır.

— Akıl için yol bir ise de tefekkür böyle değildir. Her milletin kendi tabiatine, muhitine göre bir tefekkürü ve bunu beyan tarzı vardır ki dillerin şivesi, kökleri, ekleri ve üretmesi hep buna göre olur. İnsanlardaki tefekkür melekesinin tekâmülüne göre bu fikirleri ifade eden diller de olgunlaşmıştır. Onun için dil müessesesi bir kararda kalmadı, terekküp etti. İşaret ve basit seslerden ibaret olan ilk dil gitgide heceler, mürekkep sesler ve mürekkep kelimeler şeklinde tekâmül etti. Görülüyor ki bu tekâmül ve kurallaşma bir akademyanın veya bir dil bilgininin tasarladığı kaidelerle değildir ki, bu bir ruhî ve sosyal hâdisedir ki incelenmesi bu makale ile olmaz ve benim de harcım değildir. Biz yalnız akademya çalışması ile bir dil yapılamıyacağını veya tutmuş olduğu mecradan ve naturasından döndürülemiyeceğini söylemek istedik. Kezalik tasfiyesi için çalışılan yazı dilimizde atmak istediğimiz yabancı kelimelerin ve hele eski ıstılahların yerlerine konacak Türkçe sözlerin, Türk dilinin kelime üretmesinde edinmiş olduğu naturaya uygun olması gereğini tekrar etmek istedik. Konuşma dilinde halk arasında bu söz üretmeleri yaşar bir haldedir. İşte bu yaşıyan şekil göz önünde dururken kıyaslama yolile yapılan üretmelerde şivesizlikler olması pek tabiidir. Bu şivesizlikler dil bünyesinde pek hazmolmadığı için ilk önce iyi karşılanmazlar ve sonradan tutunmazlar. Lâkin dilin naturasına uygun olan üretmeler daha ilk günde, ilk işitmede tutunurlar ve hazım ve temsil olunurlar. Bazı bilginlerimiz, muharrirlerimiz, bazı yeni kelimelerin iyi karşılanmamalarını alelûmum «gayri me'nus» yeniliklere ve itiyat dışına karşı duyulan bir memnuniyetsizliğe atfetmektedirler. Bu, filhakika bir ruhî hal ise de burada dilin millileştirilmesi gibi mukaddes bir vazife vardır. Bunun kutluluğu karşısında bütün münevverlerin boyun eğeceği ve yeni kelimeleri seve seve karşılıyacakları tabiidir. Bununla beraber caizdir ki bu ruhî halin bir tesiri olsun. Lâkin mutlak olmasa gerektir. Çünkü bu takdirde bütün yeni kelimelere ve bütün dil hareketine karşı bir hoşnutsuzluğun duyulması lâzım gelirdi. Halbuki herkes ve hususile münevverler yeni kelimelerin bir çoğunu hemen benimsedikleri halde bazılarına karşı memnun olmuyorlar da şu veya bu cihetten tenkid ediyorlar. Bu tenkidcilere karşı denilebilir ki binlerce ıstılaha muhtacız. Bunları uydurmak, meydana getirmek lâzım; bahusus bunları ilk önce ıstılah olarak koyan ve ifade eden bilginler, filozoflar fikirlerini otomatik olarak ifade edici bir kelime olarak bunları koymadılar; uzak veya yakın bir karine ile fikirlerini ifade eden bir kelime veya üretme olarak bunları koydular. Bu böyle olmakla beraber terimlerin hepsi bu cinsten değildir, çoğu medlûlünü olduğu gibi ifade eden sözlerdir. Bahusus o kelimeler veya üretmeler söylendiği dilin bünyesine, kuralına, şivesine uygundurlar. Türkiye münevverlerinin de istediği bundan ibarettir.

Sözümüzü bitirmeden evvel şunu söylemek hakkı tanımaktır : Türkiyede büyük bir dil inkılâbı oldu. Bu inkılâbı feyizli bir hale koymak için gerçekten canla başla çalışan bir müessesemiz vardır ki Türk Dili Tetkik Kurumudur. Kurumun gayretlerini, başarılarını güçümsemek hiç bir münevverin hatırından geçmez. Şimdiye kadar başarılan şeyler şükrana değer. Bazı içtihat farkları ise nasıl olsa yoluna girer. Bahusus sayın Genel Sekreterin 1940 yılında Kurum devir senesi münasebetile söylediği nutkunda yeni terimlerde, yeni kelimelerde uygun düşmiyenlerin bulunabileceğini, bunların gelecek senelerde tekrar göz önüne alındığı vakit daha uygunlarının bulunabileceğini ve tekâmülün böylelikle tedricen olacağını izah etmişlerdi ki, bundan başka bir çıkar yol olmadığı meydandadır.

Nebil BUHARALI

Yeni neşriyat :

ZİYA GÖKALP

ve

İttihat ve Terakki ve Meşrutiyet tarihi

Enver Behnan Şapolyo, Ziya Gökalpın hayatını ve eserlerini uzun senelerdenberi tetkik ederek bu eseri meydana getirmiştir. Bu eserde aynı zamanda İttihat ve Terakki cemiyetinin nasıl kurulduğu ve ikinci meşrutiyetin ilânı gibi bahisler de vardır. Fiatı 200 kuruştur. Okuyuculara bu eseri tavsiye ederiz.

Elektron mikroskopu

Yazan :

Salih Murat UZDİLEK

Hususi camlardan yapılmış ve bir objektif ile bir okülerden mürekkep olan mikroskopların büyültme kabiliyeti gayeye varmıştır; çünkü gözlerimizin görme ve tefrik kabiliyeti tabiatta tahdit edilmiştir. Gerçi, karanlık bir fon önünde tutuk bir cismi mikroskop eksenine dik ve şiddetli ve bir ışıkla aydınlatma esasına dayanan ultramikroskopi usulü varsa da bu da gayeye varmıştır.

Bunlardan bambaşka, katod şuaı asilograflarında olduğu gibi, elektron bombardımanı prensipine dayanan ve ömrü henüz yirmi beş seneyi doldurmamış olan elektron mikroskopu optik mikroskopları geride bırakmıştır. Evvelâ, on, on beş bin büyültme kabiliyetile meydana çıkan bu mikroskopların büyültme kabiliyeti şimdi 200,000 i bulmuştur. Bunlarla büyültülen cisimlerin fotoğrafları çekilmektedir.

Yirmi senedenberi bu vâdide mühim eserler meydana getirmiş olan, Birleşik Amerika Stanford Üniversitesi profesörlerinden Marton'un yakın zamanlarda meydana getirmiş olduğu bu cihaz maden, kimya ve biyoloji işlerinde mühim inkılâplar yapacak gibi görünüyor.

Bu cihaz vasıtasile en küçük bakterilerin hücre yapıları iyice tetkik edilmektedir. Onun ifadesine göre evvelce tek hücreli olduğuna inanılan bir virusun şimdi başı, gövdesi ve kuyruğu olan bir mahlûktan ibaret olduğu anlaşılmıştır.

Bu sayede hastalıkların tetkik ve önüne geçilmesi hususunda mühim adımlar atılacaktır.

Bu mikroskop lâstik ve metaller gibi cam malzemenin tetkiki hususunda mühim yollar açmış oluyor.

Hâsılı, büyültme kabiliyeti adi mikroskop büyültme kabiliyetinin yüz misli kadar olmasından dolayı mikroskoptan gerek harp ve gerekse sulh işlerinde büyük hizmetler beklenebilir.

Salih Murad UZDİLEK

DELHİDEN ÜSKÜDARA

Tefrika : 37 Yazan : BARKIN

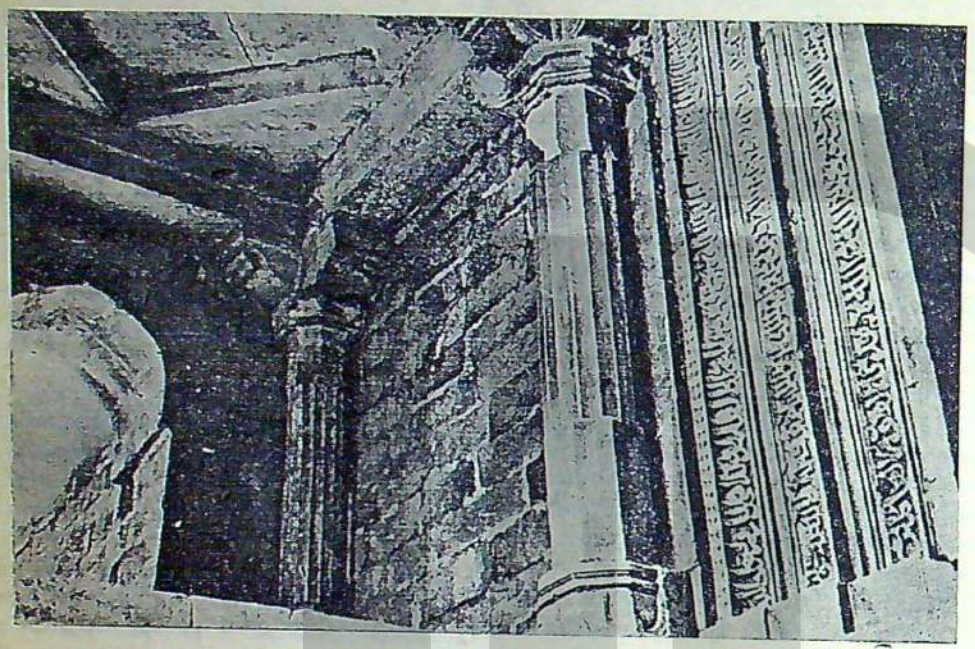

Delhi: Sultan Gazi denilen camiin içerisinden bir köşe (13 üncü asır sonları)

Ekberin süt kardeşi Meşhur Mirza Kö- ile karısı ve kızı ve galiba gene Kö- ailesine ait 7 tane kabir daha var.

Artık burayı da bırakıp Dergâha girelim. Dergâhın kapısının üstünde şu yazı göze

ahan çi acep ger nivazent gedara
(Şahın gedaya nüvazişi tuhaf değil midir?)

Şeyh Nizameddin Türklerin Hindistanda yerleştiği ilk asır içinde Hindistana gelmiş ve değil yalnız müslümanların belki Hinduların da ruhları üzerinde büyük nüfuz tesis bir zattır. Evliyadan sayılır. 1325 yılmüştür Delhi imparatoru Kalaçlı n Han Nizameddine yüz bin rupye vermiş ve Nizameddin bunu kabul etmiyerek burada bir cami yaptırmasını istemiş. Alâeddin Nizameddinin vefatından sonra onun türbesi yanında Dergâhın baş eseri olan muhteşem mâbedi inşaya başlıyarak 1353 de bitirmiş. Kaidesi 16 metre kutrunda olan if kubbe Türk üslûbu köşe bağlantıları taş oymalı nefis duvarların üstüne oturlmuş. Buraya (Cemaathane) mescidi dorlar. Camiin karşısında Nizameddin Evlin türbesi ve onun etrafındaki avluya bamezarlık sahasında ise padişahlar, sler ve Hint Türk imparatorluğunun him ricaline ait kabirler vardır. Şah Cihanın kızı Cihan Âranın kabri de buradadır. Üstündeki hazin beyti yukarıda zikrettik. Buradaki kabirlerden Delhili meşhur şair Mir Hüsrevin kabri ile son imparator Bahadir Şahın kardeşleri Babür Mirza ve Cihangir Mirzanın büyük bir sanat eseri olan mermerden kapıları ve türbeyi çeviren mermer kafesleri görülmeğe değer. Arkada Hümayunun can yoldaşı ve 1556 da ölen Meşhur Âzam Hanın pek zarif ve ince bir zevk mahsulü olan türbesini görmek lâzımdır.

Han Hananın türbesi: Buradan çıkıp gene Hümayunun kabrine giden yolu takiben biraz giderek sonra sağa ve (Tuğlak Âbat) istikametine döndüğümüz zaman (Han Hanan) ünvanını taşıyan meşhur Bayram Hanın türbesini görürüz. Bayram Han yukarıda da söylendiği gibi Hint Türk imparatorluğunun ikinci bânisidir. İsmail Safevinin emrinde çalışmış bir Türkmendi. İsmailin Babüre gönderdiği askerî yardım kıtasının kumandanı iken sonra Babürün hizmetinde kalmış ve bu büyük adamın macera ve fütuhatına iştirak etmiştir. Hümayun Şir Şaha karşı her şeyi kaybedip İrana kaçtığı zaman Bayram Han onun yanında idi ve ancak onun tedbir ve gayretiledir ki Hümayun 15 sene sonra Delhide hükûmeti tekrar kurabilmiştir. Bayram Han ihtiyarlığında çok titiz ve geçimsiz bir hale gelmiş ve Ekbere karşı bir kaç defa isyan ettikten ve her defasında mağlûp olup affedildikten sonra Hicaza giderken galiba Ekberin emrile yolda hücuma uğrayıp öldürülmüştür. Oğlu (Abdürrahim) de imparatorluğun mühim ricalindendir. Hesapsız servet sahibi idi ve şairleri himaye ederdi. Bir gün bir lek yani yüz bin rüpyeyi bir arada görmemiş olan bir şaire bunu bir sini üzerinde gösterdikten sonra parayı ona bahsetmiş. Babür Hanın Türkçe eserlerini Farisiye çevirmiştir.

Tuğlak Âbat: Buradan Tuğlak Âbada kadar 10 kilometre kadar yol vardır. Kalaçlır veya Halcî denilen saltanatın dağılmasından sonra Hindistanın her tarafında karışıklıklar zuhur etmiş ve ortalığı asayişsizlik ve nizamsızlık kaplamıştı. Bu sıralarda Gıyaseddin Tuğlak isminde bir Türk çıkar

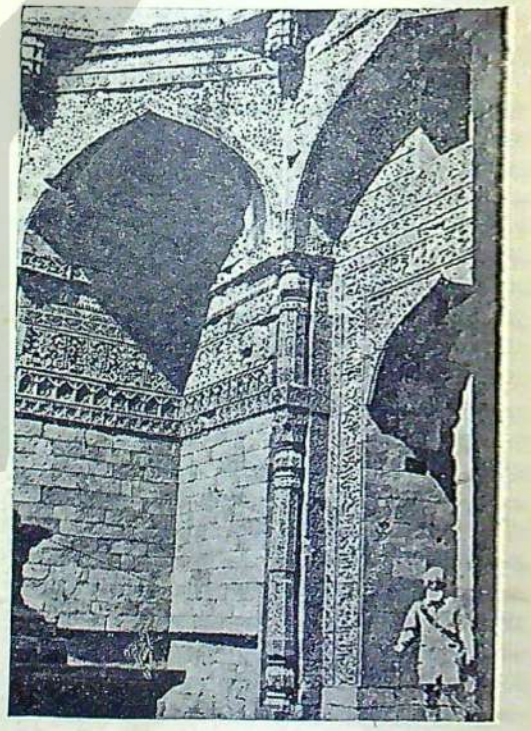

Delhi: Şemseddin İltutmuş'un türbesi (13 üncü asır başları)

Sarı taştan yapılmış olup yapıdaki temiz işçilik ve süslerindeki zarafet itibarile Türk sanatının en güzel bir mahsulüdür

ve kısa zamanda kuvvet ve nüfuz kazanarak Hindistana hâkim ve sahip olur. Gıyaseddin 1320 yılında istiklâl ilân etmiş ve Tuğlak Hanları sülâlesini kurmuştur. Tuğlak Âbadı Gıyaseddin 1321 den 1323 yılına kadar iki senede yaptırmış. 6 kilometre muhitinde yüksek ve metin bir duvarla çevrilmiş bu şehrin iki senede yaptırılması bu adamdaki korkunç iradenin bir delilidir. Şehrin etrafı bazıları 4 metreye kadar uzunlukta ve bir metre genişliğinde ve her biri tonlarca ağırlığı olan cesim kaya bloklarından örülen gayet metin duvarlarla çevrilmiş. Bu ağır kaya bloklar o zamanın vasıtalarile nasıl getirilmiş ve nasıl buralara yerleştirilmiş ve bu yüksek kale duvarlarile beraber şehir iki senede nasıl bitirilmiş. Şaşılacak, düşünülecek bir mesele! Duvarlar ve burçlar bütün Tuğlak yapıları gibi hafif rampa yapılmış. Gayet çetin, sert ve heybetli bir manzarası var. Şehrin içi harabe halinde. Eski Tuğlak yapılarından duvarlar, yarı yıkık kubbeler, mahzenler var. Burada bir de Cuma Mescit dedikleri büyük cami varmış. Şimdi enkazı görülüyor. Üslûp hep vasfî Tuğlak üslûbu.

Şehir ufakça bir tepenin üstünde kurulmuş. Tepenin eteğinde Gıyaseddin Tuğlak Hanın türbesi var. Bu türbe dahi ufacık bir kale gibi ve alçak bir sur içinde yapılmış, duvarları rampa ve heybetli bir yapıdır. İçinde Gıyaseddin Tuğlak, yanında oğlu Mehmet Şah Tuğlak ve onun yanında da karısı medfundur. Türbenin etrafındaki surun köşesinde ufak ama gayet sanatlı bir türbe daha var ki burada da Gıyaseddinin veziri Zafer Han ile karısı yatıyor.

Diğer Tuğlak eserleri: Tuğlak Hanları bir asır kadar süren kısa tarihlerine rağmen Hindistanda pek çok eserler bırakmış gayet dinamik ve iradesi kuvvetli adamlardı. Gıyaseddinin oğlu Mehmet Han babasının yaptırdığı (Tuğlak Âbat) şehrini kâfi görmiyerek Kutup Minarın bulunduğu Lal Kot mevkii ile Hümayunun kabri arasında (Cihan Nepah) adında metin surlarla çevrilmiş bir şehir yaptırmış ve bunun oğlu Firuz Şah bu şehri de beğenmiyerek bugünkü Delhinin yanındaki (Firuz Âbad) ı inşa ettirmiştir ki Delhiden çıkarken bunu gördük ve içindeki eserlerden bahsettik. Mehmet Şah bir aralık her eski şehir gibi bir fesat ocağı haline gelen Delhiyi bırakarak hükûmet merkezini Cenuba indirmek istemiş ve bugünkü Haydarâbat Nizamlığının Şimal hudutlarında Devletâbat diye bir şehir kurmuş ve Delhinin halkını buraya sürüklemiştir. Fakat Devletâbatta uzun müddet kalmamış ve tekrar Delhiye dönmek mecburiyetini hissetmiştir. Eski Delhinin her köşesinde Tuğlakların saltanatı zamanında kurulan bu üç şehrin bakayasına ve bunların içindeki sayısız türbe, saray ve cami gibi âsara tesadüf edilir. Bunların hepsinden burada bahsetmeğe imkân yoktur.

(Arkası var)

Ey geçen günlerim

Ey geçen günlerim, geçen günlerim
Nolur, artık beni bıraksanız da
Kalbimin dizinde uyutsam sizi..

Mademki sizsiniz bütün kederim
Sel gibi nisyana hep aksanız da
Bugünle, yarınla bir tutsam sizi..

Ninni söyler gibi baş ucunuzda
Anlatsam günlerce çektiklerimi
Yaşıyorum diye avutsam sizi..

Yine kalsın elim avucunuzda
Ama, hiç girmeyin rüyama, e mi?..
Kör olsam, duymasam, unutsam sizi..

Nazif BEN

Uçan bulutlar

— Orhan Seyfi ORHON'a —

Ufuklardan uçup gelen bulutlar,
Semaları aşıp delen bulutlar!
Hangi nehrin sularından içtiniz,
Hangi göller diyarından geçtiniz?

Koşun, koşun! rüzgârlarla beraber
Gelin bana ak kanatlar açarak;
Uçun, uçun! üzerimden derbeder
Bir uçuşla beyaz tüyler saçarak..

Fakat durun!.. artık yeter.. gitmeyin,
Beni yalnız bırakmayın bulutlar!
Sonsuzluklar diyarında bitmeyin;
Alın beni kucaklayın bulutlar!..

Kimbilir ah.. hangi yanık beldeler
O vefalı göz yaşına erecek?
Bekleyenler belki de yâdeldeler?
Bu onlara bir teselli verecek..

Uzaklara gitmenize şaşarım!
Asıl şurda ağlanacak ben varım..
Dertlerime dert ekleyen bulutlar,
Benliğimi sürükleyen bulutlar...

A. Sedat ÜLGENER

Yıldırımın oğulları

Yazan: Adnan GİZ

(7 nci sahifeden devam)

rum! (1).

Bu katî sözler üzerine Rumlar dehşete düşmüş, yeni bir Yıldırımla, yeni bir Musa beyle karşılaştıklarını anlamışlardı. Mustafa Padişah olursa bir karış toprak almak şöyle dursun, son karış topraklarını bile vereceklerdi. O zaman süratle geri dönmüş, yine Çelebi Mehmedin oğlu ile anlaşmışlardı. Bu sırada şehzade Mustafa katî neticeyi almak için Anadolu yakasına geçmiş bulunuyordu. Murat bey ve vezirleri son derece telâşa düşmüş, Mustafanın safılarında döğüşen akıncı askerlerinin eski kumandanları Mihal oğlu Mehmet beyi menfasından getirmişlerdi. Bir gece, Mehmet bey Mustafanın ordugâhına yaklaşarak eski arkadaşlarına seslenmiş:

«— Bre Türk Turhan! Bre Güvenilû! Bre Evranos oğulları!.. Çelebi Sultan Mehmet gibi bu devleti inkırazdan kurtaran bir zatın oğluna itaat etmeyip te türedi Mustafaya uymak ne kancıklık, ne alçaklıktır!!» diye bağırmıştı.

Sonra hâdiseler süratle birbirini kovalamış, Musa bey vakasında olduğu gibi gene Mustafanın en sadık adamları, askerleri satın alınmış, hattâ Cüneyt bey bile o tarafa dönmüştü. Uluâbat civarında yapılan savaşta Mustafanın ordusu dağıldı. Mağlûp şehzade Gelibolu'ya kaçtı. Fakat Murat bey amcasının peşini bırakmıyordu. Oradan Edirneye kaçan Yıldırımın son oğlu Vardar Yenicesinde ardı sıra koşan süvarilerin eline düştü. Tekrar Edirneye getirdiler ve kale burçlarından birine astılar. Musa beyin ölümünde olduğu gibi Mustafa beyin katlinden sonra da Rumlar şenlik yapmış, rahat bir nefes daha almışlardı.

Fâtihin doğmasına henüz 8 yıl vardı.

Hasan Adnan GİZ

---

(1) Cüneyt ve Mustafa beylerin sözlerinin aslı ve tamamı Fransız tarihçisi Lebeau'nun Büyük Bizans Tarihi'nde münderiçtir. Buradaki tercüme Ahmet Refik merhumundur.

İtizar:

Münderecatımızın çokluğundan «Çocuk Adam) tefrikasını bu sayıya da koyamadık, özür dileriz.